

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΝΒ • ΤΕΥΧΟΣ 1 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2003

Ἐθελοντισμός: Πράξη Ἀγάπης

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΞΟΦΥΛΛΟ

Τερείς σέ ώρα έθελοντικής προσ-
φοράς πρòς τòn συνάνθρωπο.

(Βλ. σελ. 25)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μήνυμα Πρωτοχρονιάς

Μακ. Άρχιεπισκόπου Άθηνών
κ. Χριστοδούλου

σελ. 3

Η Όρθοδοξία ώς πεμπτουσία του Μικρασιατικού Έλληνισμού

Ευάγγελου Θεοδώρου

σελ. 4-9

Η κατά τις Κυριακές γονυκλισία

Μακ. Άρχιεπισκόπου Άθηνών
κ. Χριστοδούλου

σελ. 10-13

Γένος και θρησκεία: Φύλα και θρησκευτικό γεγονός Άλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου

σελ. 14-15

Είναι έκ Θεού;

Πρωτοπρεσβ. Βασιλείου Θερμού

σελ. 16-17

Περί άρχαιολατρίας

Άρχιμ. Σεραφείμ Ζαφείρη

σελ. 18-20

Παπα-Μιχάλης Ντάκος

Μιχαήλ Τρίτου

σελ. 21-23

Ειδήσεις και Σχόλια

Κωνσταντίνου Χολέβα

σελ. 24-25

Ό Λόγος του Θεού

Άρχιμ. Έπιφανίου Οικονόμου

σελ. 26-28

Άπαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές και άλλες άπορίες

Ιωάννου Φουντούλη

σελ. 29-30

Φωτογραφικά Στιγμιότυπα

σελ. 31

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Μηνιαίο περιοδικό για τους Ιερείς

Ιωάννου Γενναδίου 14, 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251

Διεύθυνση Διαδικτύου της Έκκλησίας
<http://www.ecclesia.gr>

Ηλεκτρονική διεύθυνση:
e-mail: contact@ecclesia.gr

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ

του Άρχιεπισκόπου Άθηνών και πάσης
Έλλάδος κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ύπό του Κλάδου Έκδόσεων
της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Έκκλησίας της Έλλάδος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ

Θεοφιλέστατος Έπίσκοπος Σαλώνων Θεολόγος
Άρχιγραμματεύς της Τεράς Συνόδου

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

Ευάγγελος Δ. Θεοδώρου
Όμότ. Καθηγητής Παν/μίου Άθηνών
Τακτικό μέλος της Ευρωπαϊκής Άκαδημίας
των Έπιστημών και των Τεχνών

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:

Κωνσταντίνος Χολέβας

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:

Άριστομένης Ματσάγγας, Διδάκτωρ Παν/μίου

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ-ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ -
ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ
<http://www.livanis.gr>

Σόλωνος 98, 106 80 Άθήνα
Τηλ.: 210 3661200, Fax: 210 3617791

Μήνυμα Πρωτοχρονιάς

Ο παλιός χρόνος κληροδοτεί πολλά και σοβαρά προβλήματα στο νέο, προβλήματα που αφορούν στην όλη ζωή μας. Οί έχοντες στα χέρια τους τις τύχες του κόσμου τούτου δείχνουν αδύναμοι να τα αντιμετωπίσουν και να φέρουν την ειρήνη, τη δικαιοσύνη, την αγάπη και την ευημερία στον κόσμο. Τα κυριότερα προβλήματα, όπως τα ζούμε, είναι ή ανεργία, ή διαφθορά, ή εγκληματικότητα, τα ναρκωτικά, ή φτώχεια, το δημογραφικό.

Παράλληλα, έμεις οί Έλληνες Όρθόδοξοι Χριστιανοί καλούμεθα να έντεινουμε τις προσευχές μας για να μη ξεσπάσει πάλι πόλεμος στη Μέση Άνατολή και προκληθοῦν χιλιάδες νέα άθωα θύματα. Καλούμεθα να προσευχηθοῦμε έντονότερα για να επικρατήσουν οί Χριστιανικές Άξίες και να ανέχεται ό ένας τόν άλλον, να βοηθᾷ ό πλούσιος τόν φτωχό, να υπάρχει κατανόηση και άμοιβαίος σεβασμός τῆς προσωπικότητας και τῆς έτερότητας τῶν ανθρώπων.

Τά προβλήματα που μᾶς κληροδοτεί ό παλιός χρόνος έχουμε τρόπους να τα αντιμετωπίσουμε. Είναι ή ψυχική μας ρωμαλεότητα κι άντοχή, ή αὐτοπεποίθηση τῶν νέων μας, ή θωρακισμένη από τις περιστάσεις πίστη του λαοῦ μας, ή στροφή τῶν ανθρώπων πρὸς τις πνευματικές άξίες, ή κατάφαση τῆς νεολαίας μας στους διαχρονικούς μας θεσμούς, όπως είναι ή Έκκλησία, ή Οικογένεια, ή Δικαιοσύνη, ό Στρατός.

Είναι σημαντικό στοιχείο τῆς επιβίωσῆς μας ως ἔθνος τὸ να γνωρίζουμε ότι έχουμε κληρονομήσει ένα τεράστιο πνευματικό θησαυρὸ που περιέχει πολύτιμες παρακαταθήκες δυνάμεως κι ελπίδας. Γνωρίζω πὸς μιᾶ μικρὴ φεουδαρχία άπίστων στον τόπο μας λαιδορεῖ τὸ θησαυρὸ τούτο. Όμως ή πίστη μᾶς στεριώνει και παράλληλα μᾶς υπαγορεύει δράση και αντίδραση. Και ή παράδοση μᾶς κατευθύνει τὸ λογισμό και τὴ σκέψη.

Γνωρίζω ότι δέν κάμπτεσθε από τὰ προβλήματα και τις δυσκολίες, διότι έχετε πιστέψει ότι ό Ίησοῦς Χριστός είναι ισχυρότερος από τόν σκοτεινὸ κοσμοκράτορα. Γνωρίζω ότι γαληνεύετε όταν στηρίζεσθε στην πίστη. Μείνατε πάντα ένωμένοι με τόν Ίησοῦ Χριστό, μείνατε πάντα γεμάτοι ελπίδα και αισιοδοξία για τὴ ζωή. Μείνατε σταθεροί στην πορεία σας. Και ό Κύριος θά είναι για πάντα μαζί σας.

ΚΑΛΗ ΧΡΟΝΙΑ ΚΙ ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΗ

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
† Ο Ἀθηνῶν Χριστόδουλος

Ἡ Ὁρθοδοξία ὡς πεμπουσία τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ δ'

Τοῦ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου

Ὁσον ἀφορᾷ στὸν ἠθικοκοινωνικὸ βίο καὶ τὸ προνοιακὸ ἔργο ἄς ὑπομνησθοῦν δειγματοληπτικῶς· ἢ προώθησις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῆς κοινοτικῆς ὀργανώσεως· ἢ ὀργάνωσις οἰκογενειακῶν συγκεντρώσεων καὶ ἑορταστικῶν λαϊκῶν πανηγυριῶν· ἢ φιλοξενία περιηγητῶν καὶ ξένων ἐπιστημόνων (ἀρχαιολόγων, γεωλόγων, βοτανολόγων κ.ἄ.)· ἢ δημιουργία πολιτισμένης ἀτμόσφαιρας σέ ὄμορφες ἀνατολικές πόλεις, ὡς λ.χ. στή Σμύρνη, ἢ ὅποια ἐξυμνεῖται ἀπὸ δυτικούς ἐπισκέπτες ὡς τὸ Παρίσι τῆς Ἀνατολῆς· ἢ ἔναντι φθοροποιῶν δυτικῶν ἐπιδράσεων προβολὴ τοῦ ὑγιоῦς φεμινισμοῦ ἀπὸ γυναικεῖες ἀδελφότητες καὶ ὀργανώσεις· ἢ ἀνθρωπιστικὴ συμπεριφορὰ τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων ἀπέναντι στοὺς ἀλλοδόξους καὶ ἀλλοφύλους, ποὺ κορυφώθηκαν στὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο Μητροπολίτη αὐτῆς Χρῦσανθο (μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν), ὅταν οἱ Ρῶσοι τοῦ εἶχαν ἀναθέσει τὴ διοίκησι τῆς κοιτίδος αὐτῆς τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ· ἢ ἱδρυσις καὶ συντήρησις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία νοσοκομείων, βρεφοκομείων, ψυχιατρείων, γηροκομείων, βιβλιοθηκῶν, οἰκοτροφείων, μουσείων, θρησκευτικῶν λειψίων, γυμναστικῶν καὶ φιλαρμονικῶν συλλόγων· ἢ περίθαλψις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῶν κοινωνικῶν πληγῶν ἀπὸ πυρκαϊῆς, σεισμούς, ἐπιδημίες, πανώλη, χολέρα καὶ ἐπιδρομὲς τούρκων ληστανταρτῶν· οἱ παροχές ὑποτροφιῶν, συσσιτίων, φαρμάκων, τροφίμων, γάλακτος (ἀπὸ τὸν ἅγιο Χρυσόστομο Σμύρνης ἀκόμη καὶ τὴν παραμονὴ τοῦ φρικτοῦ μαρτυρίου του πρὸς τὰ συγκεντρωμένα στὴν Σμύρνη πλήθη τῶν ἀφικνουμένων ἐκ τῆς μικρασιατικῆς ἐνδοχώρας Ἑλλήνων προσφύγων)· ἢ παντοειδῆς ἀνακούφισις τῆς πικραμένης ἡρωϊκῆς μικρασιάτισσας μάνας,

τῆς ὁποίας τὸ ἄγαλμα εἶναι στημένο στὶς βόρειες ἀκτὲς τῆς Μυτιλήνης καὶ ἢ ὅποια, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ διαπρεπὴς λογοτέχνης καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Τάσος Ἀθανασιάδης, θρηνεῖ, ὅπως ἡ Νιόβη, τὰ παιδιά της.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη τῶν Μικρασιατῶν πρὸς τὴν ἑλληνικὴ Πατρίδα καὶ ἢ στάσις τους κατὰ τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἔθνους. Ὁ γράφων ἐνθυμεῖται τὰ φλογερὰ πατριωτικὰ τραγούδια, ποὺ εἶχε διδαχθῆ ἢ μητέρα του στὸ Ἀϊδίσι, τὰ διατηροῦσε ὀλοζώντανα στὴ μνήμη της καὶ τὰ μετέδιδε στὰ παιδιά της.

Ἄς μνημονευθοῦν σχετικῶς ἢ μύθισις Μικρασιατῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία· ἢ ἡρωϊκὴ φάλαγγς τῶν Ἰώνων, ποὺ πολέμησε κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι στὴν Πελοπόννησο με ἐπικεφαλῆς τὸν ἐπίσκοπο Κομάνων Εὐγένιο καὶ τὸν ἀρχιμανδρίτη Ἰωακείμ· Ἐσφιγμενίτη τὸν Φιλικό· οἱ ἑκατόμβες αἵματος, στὶς ὁποῖες ὀδηγήθηκαν πολλοὶ Μικρασιάτες, καθὼς ἐκδήλωσαν τὴ συμπαράστασί τους στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821.

Οἱ Μικρασιάτες καυχῶνται γιὰ τὴ θρυλικὴ ἱστορία, κατὰ τὴν ὅποια τὸ Λάβαρο τοῦ 1821 εἶχε κεντηθῆ παλαιότερα ἀπὸ κοπέλλες τῆς Σμύρνης καὶ προσφερθῆ ὡς δῶρο στὴν Ἱ. Μονὴ Ἀγίας Λαύρας.

Ἄς ἐπιτραπῆ στὸν γράφοντα νὰ ἀναφερθῆ κάπως ἰδιαίτερος στὴ γενέτειρά του, στὸ Ἀϊδίσι (στὶς ἀρχαῖες Τράλλεις). Ἀλησμόνητοι εἶναι οἱ τριάντα ἡρωϊκοὶ πρόσκοποι τοῦ Ἀϊδινίου, ποὺ τὸ 1919, ἀρνούμενοι νὰ γίνουν ἐξωμότες καὶ ψάλλοντας τὸν ἔθνικὸ ὕμνο, ἐσφάγησαν καὶ προσέφεραν τὰ νειάτα τους σπονδῆ στὸ βωμὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Πολλοὶ τότε, ἐπίσης, ἐσφάγησαν ἢ κρεμάσθηκαν πρὸς τιμωρίαν γιὰ τὴ χαρὰ ποὺ

έδειξαν κατά την προέλασι του ελληνικού στρατού, που άπελευθέρωνε –για μικρό δυστυχώς χρονικό διάστημα– την Μικρασιατική γη. Μόνο στην ίδια αυτή πόλι των Τράλλων το ίδιο έτος κατακρεουργήθηκαν από «αίμοβόρα άτακτα τουρκικά στίφη» δύο χιλιάδες Έλλήνων, ενώ έπτακόσιοι απήχθησαν χωρίς να έπιστρέψουν ποτέ. Άνάμεσα στους τότε κατακρεουργηθέντες ήταν και ή μητέρα της δευτέρας συζύγου του έκ μητρός παπού του όμιλούντος αείμνηστη Άγγελική Χατζηπολυχρόνη, της όποίας ό μη τότε πλέον ζών σύζυγός της Δημήτριος Χατζηπολυχρόνης υπήρξεν ένας από τους διακεκριμένους έφο-

σιδηροδρόμων του Άιδινίου είχε έτοιμάσει κατά την όλιγοήμερη άπελευθέρωσι από τον ελληνικό στρατό της ώραίας πόλεως των Τράλλων.

Ό αείμνηστος Χρήστος Σωκρ. Σολομωνίδης στο θαυμάσιο όγκώδες βιβλίό του «Ό Σμύρνης Χρυσόστομος», για τη σφαγή των προσκόπων και την κατά το 1919 καταστροφή του Άιδινίου, παραθέτει τά έξι τηλεγραφήματα, που έστειλαν στις έφημερίδες τους *Matin* και *Eclair* οι έκτακτοι άπεσταλμένοι αυτών στην Μ. Άσία:

«Παρόμοια καταστροφή και τέτοιους βανδαλισμούς ούτε ό καλύτερος ζωγράφος δέν

Ό Σμυρναίος άρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος, συνοδευόμενος από τον Χρυσόστομο, στην προκυμαία, λίγο πριν άναχωρήσει για τό μέτωπο.

ροεπιτρόπους του ι. ναού άγίου Γεωργίου Άιδινίου και προύχοντες της πόλεως. Στην πλατεία της ίδιας πόλεως τό 1922 οι Τουρκοί κρέμασαν και τον όμαίμονα άδελφό της μητέρας του όμιλούντος Γεώργιο Μανουσάκη, μνησικακοούντες και έκδικούμενοι για τους σημαιοστολισμούς και έορτασμούς, τους όποιους ως άνώτερο διευθυντικό στέλεχος των

μπορεί ν' άπεικονίσει. Νομίζει κανείς πώς κάτω άπ' τό Άίδιλι υπήρξε ύπόνομος γεμάτη από πυρίτιδα κι άνατινάχτηκε όλόκληρο τό ελληνικό τμήμα της πόλης. Φρίκη προκαλεί τό θέαμα των έκατοντάδων δολοφονηθέντων Έλλήνων και Άρμενίων. Τά πηγάδια είναι γεμάτα από πτώματα. Μέσα στα έρείπια προσκρούεις σέ άπανθρακωμένα πτώματα.

Ἀνθρώπινα μέλη είναι διασπαρμένα παντοῦ. Ρυάκια ἀπὸ αἷμα κυλοῦν στοὺς καταστραμμένους κατηφορικούς δρόμους. Πτώματα Ἑλληνίδων παρθένων μὲ πρόσφατα ἴχνη βιασμοῦ κοίτονται στοὺς δρόμους. Πάνω ἀπὸ 200 Ἑλληνίδες πῆραν οἱ Τοῦρκοι φεύγοντας, γιὰ νὰ συνεχίσουν στὰ πέραν ὑψώματα τὸ “σαρκικό τους συμπόσιο”.

»Εἶναι φρικαλέο τὸ θέαμα στὸ Ἄϊδίνι. Τὰ θύματα τοῦ τουρκικοῦ βανδαλισμοῦ εἶναι ἀμέτρητα. Οἱ Ἕλληνες στὰ χρόνια τὰ μικρὰ τῆς σκλαβιάς τους ἔχουν ὑποστῆ μύρια μαρ-

Γιὰ τοὺς ἕξ αὐτῶν θανατωθέντες κατὰ τὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1919, στὴν ἐπίσημη ἐπιμνημόσυνη δέηση, ἡ ὁποία ἐψάλη τὴν 14ην Ἰουλίου 1919 στὸν ἱερό ναὸ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης Σμύρνης, ὁ ἅγιος Χρυσόστομος Σμύρνης εἶπεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὡς ἄλλη Ραχήλ κλαίει ἀπαρηγόρητη γιὰ τὰ τέκνα της. Καὶ προσέθεσε χαρακτηριστικῶς:

«Ἐπιτελοῦμεν τὸ ἱερὸν μνημόσυνον καὶ ὄλων μὲν ἐκείνων, ὅσοι ἀποβιβασθέντες ὡς ἐλευθερωταὶ εἰς τὰς γελοέσσας τῆς Ἰωνίας ἀκτὰς ἀπέθανον τὸν ζηλωτὸν ὑπὲρ πίστεως

Ἡ πυρκαγιά τοῦ '22, μαζί μὲ τὴν Ἰωνική πρωτεύουσα, ἀποτέφρωσε καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴ μικρασιατικὴ γῆ.

τύρια, ἀλλὰ στὸ Ἄϊδίνι δίνεται ζωηρὴ εἰκόνα ὄλων τῶν μαρτυριῶν τους σὲ ὄλους τοὺς αἰῶνες».

Οἱ φρικαλεότητες τοῦ Ἄϊδινίου εἶναι ἕνα ἐλάχιστο δεῖγμα μέσα στὸ σύνολο τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀναριθμῆτων χιλιάδων τῶν ἐθνομαρτύρων καὶ ἐθνοϊερομαρτύρων Μικρασιατῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ ἔτη 1919-1922.

καὶ πατρίδος θάνατον ἐν τοῖς τετιμημένοις πεδίοις τῶν μαχῶν καὶ ἔβαιψαν μὲ τὸ πολῦτιμον αἷμά των τὸ περιμάχητον μικρασιατικὸν ἑλληνικὸν μας ἔδαφος, καὶ ὄλων ἐκείνων, ὅσοι κατὰ τὰς φρικαλέας τραγωδίας καὶ δεινὰς ἐκατόμβας ἰδίως τῆς πόλεως τοῦ Ἄϊδινίου εὔρον οἰκτρὸν θάνατον εἴτε καέντες ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν, εἴτε ὀδηγηθέντες πρὸς φοβερὰν

θυσίαν ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν καὶ ὡς ἄμνοι ἄμωμοι. Ἄλλ' ἰδιαίτατα ἐπιτελοῦμεν τὸ μνημόσυνον τῆς νέας καὶ φερέλπιδος ἐκείνης γενεᾶς τῶν ἀλκίμων ἐφήβων καὶ νέων ἐθνομαρτύρων μας, ὅσοι πρὶν ἀκόμη γνωρίσωσι καὶ αἰσθανθῶσι τὴν γλυκύτητα τῆς ζωῆς εἶχον τὴν ἀτυχίαν ν' ἀντικρύσωσιν ἐν τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας των, ἐν μέσῳ τῶν χρυσῶν των ὀνείρων, τὰς φρικαλεότητος τοῦ πλέον σκληροῦ θανάτου».

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ὁμιλία τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης τὴν 18ην Ἀπριλίου 1922 κατὰ τὸ μνημόσυνο, πού εἶχε ὀργανώσει στὸν ἰ. ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ἀϊδινίου, γιὰ τοὺς σφαιγιασθέντες ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους Ἕλληνας. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ἡ βαθεῖα συναίσθησις τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης τῶν Ἑλληνίδων χριστιανικῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας ὠδήγησε καὶ ἔφερεν ἡμᾶς πάντας ἐκ τῆς πρωτεύουσας πόλεως τῆς Σμύρνης ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἡγεσίαν, ἵνα ἐπιτελέσωμεν ἐνταῦθα τὸ ἐπιβεβλημένον ἱερὸν τοῦτο μνημόσυνον· νὰ δεηθῶμεν ὑπὸ τὴν καλαμίνην στέγην τοῦ πυρκαύστου καὶ ἡρειπωμένου τούτου ναοῦ, τοῦ ἄλλοτε τόσο περιλάμπρου, ἐπὶ τῶν τάφων τῶν νέων τούτων μαρτύρων τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος, οἱ ὅποιοι πανταχοῦ μὲν τῶν χριστιανικῶν πόλεων καὶ τῆς πόλεως ταύτης, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ναῷ εὔρον οἰκτρὸν θάνατον καὶ ὧν ἀκόμη νωπὰ ἔτι εἶναι τὰ αἵματα ἐπὶ τῶν πυρκαύστων πλακῶν τοῦ ναοῦ τούτου καὶ ἀποτελοῦν ἀλάνθαστα μαρτύρια.

»Προσῆλθομεν καὶ ἡμεῖς, εὐλαβεῖς προσκυνηταί, εἰς τοὺς τάφους των, ὡς προσήρχοντο οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ τῶν πρώτων ἀποστολικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῶν τάφων τῶν Χριστιανῶν μαρτύρων των, διὰ νὰ ἀντλήσωμεν, καθὼς τότε ἐκείνοι, οὕτω καὶ ἡμεῖς σήμερον δύναμιν, ἐγκαρτέρησιν, θάρρος, αὐτοπεποίθησιν καὶ χριστιανικὴν ἐλπίδα κατὰ τὰς πικρὰς ταύτας ἡμέρας, ἃς διερχόμεθα, ἐν παντὶ καὶ ὑπὸ πάντων θλιβόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ κακῷ κειμένου κόσμου λυσοδῶς πολεμούμενοι.

»Προσῆλθομεν, ἵνα τιμῶντες τὴν μνήμην τῶν ἐνθάδε φρικτὸν θάνατον εὐρόντων καὶ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ σφαιγιασθέντων ἀδελφῶν μας καὶ ἀπονέμοντες τὰς χρεωστούμενας τιμὰς τονώσωμεν ὄχι μόνον ἐν ὑμῖν τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς οἰκείοις τῶν πυρὶ καὶ σιδήρῳ ἐνθάδε φονευθέντων, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ μεγαλοπόλει τῆς Σμύρνης κατὰ ἑκατοντάδας ἐπὶ τούτῳ σήμερον ἐνταῦθα συνελθοῦσι, τονώσωμεν, λέγω, καὶ γιγαντώσωμεν τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο φρόνημα, οὐτινος ἔχομεν ἀνάγκην κατὰ τὰς ἱστορικὰς ταύτας στιγμάς, καθ' ἃς κατ' ἐπήρειαν τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου αἱ τύχαι ἡμῶν καὶ ὄλων τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς εὐρίσκονται ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς...

»Πρὸ τῆς ἐγκληματικῆς τυφλώσεως τῶν συγχρόνων συνεργατῶν τῶν βαρβάρων ἢ ἀδέκαστος ἱστορία λίαν ταχέως θὰ ἐκφέρῃ τὴν τιμητικὴν ἐτυμηγορίαν ὑπὲρ τῆς μεγάλης μας φυλῆς καὶ ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἀπελευθερωτικοῦ ἔργου τῆς συγχρόνου μας γενεᾶς καὶ θὰ στυλογραφῆσῃ χρυσοῖς γράμμασι τὸ “αἰωνία ἡ μνήμη” τῶν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Μικρασιατικοῦ κόσμου θυσιασθέντων τούτων καὶ ἡρώων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς Πατρίδος».

Ἄς ἐπαναλάβωμεν καὶ ἃς ἐλπίσωμεν, ὅτι κάποτε μερικὰ ἀπὸ τὰ προγράμματα τῶν ραδιοτηλεοπτικῶν μας καναλιῶν θὰ παύσουν νὰ προσφέρουν κανθαριδίνη, σῆψι καὶ φθορὰ καὶ ὅτι θὰ ἐξυγιανθοῦν καὶ θὰ κάνουν γνωστὲς μερικὲς ἡρωϊκὲς μορφὲς ἱερομαρτύρων, ἐθνομαρτύρων καὶ ἐθνοἱερομαρτύρων τοῦ διαχρονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μὲ παρόμοιο περιεχόμενον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐμπλουτισθοῦν καὶ τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα καὶ Ἱστορικὰ ἐγχειρίδια τῶν Σχολείων.

Τὰ ὅσα δειγματοληπτικῶς ὑπενθυμίσαμε πρὸ πάνω εἶναι ἀρκετά, γιὰ νὰ κατανοήσωμε γιατί ὁ Γάλλος ἱστορικός, ἀρχαιολόγος καὶ κριτικὸς Gaston Deschamps, στὸ μεταφρασμέ-

νο στην Έλληνική θαυμασίο Ὀδοιπορικό του «Στους δρόμους τῆς Μικρασίας» (1890), καταλήγει ὡς ἐξῆς: «Θὰ ἤθελα... νὰ ἀναφέρω... τις εὐεργεσίες, τις ὁποῖες ὀφείλω στὴν Ἀνατολή, ἀπὸ τὴν ὁποία προερχόμαστε καὶ ἀπὸ ὅπου ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη καὶ ἡ χριστιανικὴ φρόνησις ἔλαμψαν στὸν κόσμον γιὰ νὰ τὸν κυβερνήσουν καὶ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Τὸ προσκῦνημα σ' αὐτὲς τις ἐρειπωμένες τῶρα χῶρες, πὺ τὰ λείψανά τους μᾶς πλουτίζουν, ἀποτελεῖ ἐπιστροφή στὴν πατρίδα τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Ψυχῆς μας».

Ἄν ἓνας ρωμαιοκαθολικὸς Γάλλος ὁμιλῆ μὲ τόσο θαυμασμό γιὰ τὴν μικρασιατικὴ παράδοσι, τί πρέπει νὰ πράττωμε ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι Ἕλληνες; Πρέπει νὰ τιμᾶμε τοὺς Ἱερομάρτυρες καὶ Ἱεροεθνομάρτυρες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ νὰ ξαναζωντανεύωμε ὁλονέν καὶ περισσότερο τὴ μνήμη τῶν ἀλησμονητῶν πατρίδων, νὰ ἀναβαπτίζωμεθα στὴν κολυμβήθρα

τῶν ἰδανικῶν τους, νὰ ἐμπνεώμεθα ἀπὸ τὸν ἀδιάκοπο καὶ οὐσιαστικὸ σύνδεσμό τους μὲ τὴ Μητέρα Ἐκκλησία, νὰ διατηροῦμε ἄσβεστη τὴν ἱερὴ φλόγα, πὺ καίει πρὸς τιμὴν τῶν ἐφεστῆων ἱερῶν συμβόλων τοῦ ἐνιαίου —μικρασιατικοῦ καὶ εὐρωπαϊκοῦ— Ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀνάβωμε συνεχῶς καινούριες ἐστίες, χρησιμοποιώντας σπῖθες ἀπὸ τις πλάστρες φωτιῆς τῆς ἑλληνορθόδοξου πολιτιστικῆς μας παραδόσεως, ἢ ὁποία ἐπὶ αἰῶνες καταυγάζει ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα μὲ μυριόχρωμες λαμπηδόνες καὶ μαρμαρυγές.

Τέτοιες λαμπηδόνες καὶ μαρμαρυγές ἐκπέμπονται καὶ ἀπὸ τὸ «Ἴδρυμα Μείζονος Ἑλληνισμοῦ», πὺ μᾶς φιλοξενεῖ σήμερα. Γιὰ τὸ Ἴδρυμα αὐτὸ ὀφείλονται θερμὰ συγχαρη-

τήρια στὸν ἰδρυτὴ καὶ ρηξικέλευθο σκαπανέα του, τὸν φωτισμένο Πρόεδρο αὐτοῦ κ. Λάζαρο Ἐφραίμογλου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγαπητοὺς μαθητὲς μου στὸ Κολλέγιο Ἀθηνῶν. Χαίρω, διότι καὶ ὁ ἐκλεκτὸς υἱὸς του Δημήτριος χρησιμοποιεῖ τις εἰδικές ἐπιστημονικὲς γνώσεις γιὰ νὰ ἀκολουθῆ στὰ ἴχνη τοῦ διακεκριμένου πατέρα του καὶ νὰ προωθῆ ἓνα πρωτοποριακὸ σὲ ὀλόκληρο τὸν κόσμον πολιτιστικὸ ἔργο.

Εἶναι ἐλπιδοφόρο ὅτι μερικὲς ἀπὸ τις σπῖθες καὶ λαμπηδόνες τῆς μικρασιατικῆς παραδόσεως ἄρχισαν νὰ φωτίζουν γιὰ λίγο καὶ

μακρινὲς γωνιὲς τῆς Μ. Ἀσίας, καθὼς τόσο ἡ Α.Θ.Π. ὁ Σεπτὸς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος, ὅσον καὶ Σεβ. Ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἢ καὶ εὐλαβεῖς Προσκυνητὲς Κληρικοὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, προσκαλούμενοι μάλιστα μερικὲς φορὲς ἀπὸ φορεῖς τῆς τουρκικῆς τοπικῆς αὐτοδιοική-

Οἱ Ἕλληνες τῆς Σμύρνης ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμό τοὺς στρατιῶτες, πὺ ἀποβιβάζονται ἀπὸ τὸ ἀτμόπλοιο «Πατρίς».

σεως περιοχῶν τῆς Μ. Ἀσίας, τελοῦν τὴ Θεία Λειτουργία ἢ ἄλλες ἰ. Ἀκολουθίες σὲ ἐρειπωμένους ἱεροὺς ναοὺς τῆς Μ. Ἀσίας ἢ πρὸ αὐτῶν στὴν ὑπαιθρο. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι κάποτε οἱ σπῖθες αὐτὲς θὰ ἀνάψουν καινούριες ἑλληνορθόδοξες ἐστίες στὸν μικρασιατικὸ χῶρο. Ἡ ἐλπίς αὐτὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη ρεαλιστικὲς προοπτικές. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀδελφικῆς συναδελφώσεως Ἑλλήνων καὶ Τούρκων κατὰ τις ἡμέρες τῶν καταστρεπτικῶν σεισμῶν, ὁ ὁμιλῶν (γράφω) σ' ἓνα σχόλιό του στὸ περιοδικὸ «Ἐκκλησία» εἶχεν ἐπισημάνει, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὀραματιζώμεθα μιὰ καινούρια χρυσὴ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ δύο γειτονικοὶ λαοὶ χωρὶς διαφορὲς καὶ ἰδιοτελεῖς στρατιωτικοπολιτικὲς βλέψεις θὰ ἦταν δυνατὸ

«να μεταβάλουν τή Χώρα τους σε επίγειο παράδεισο, αν τὰ τρισεκατομμύρια, πού ξοδεύουν για ἔξοπλισμούς, τὰ ξόδευαν για τήν εὐημερία τους σε ἀτμόσφαιρα εἰρηνικῆς συμβιώσεως. Θά ἦταν δυνατὸ νὰ ζοῦν καὶ ἐπικοινωνοῦν ἀδελφωμένοι χωρὶς οὐσιαστικά σύνορα μέσα στους κόλπους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως. Ἡ ἐπικοινωνία τους θά κορυφωνόταν με ἱερὰ προσκυνήματα σε πατρογονικές ἐστίες, με φιλικές ἐπισκέψεις καὶ διακοπές τῶν μὲν Ἑλλήνων στὰ ὠραία ἀκρογιάλια τῆς μυρωμένης Ἰωνίας, στή Βασιλεύουσα καὶ σε ἄλλα ἱερὰ χῶματα ἀλησμόνητων πατρίδων, τῶν δὲ Τούρκων στὰ ὁμορφα ἑλληνικά νησιά. Τὸ ὄραμα αὐτὸ δὲν εἶναι οὐτοπία. Θά ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ πραγματικότης με ὀλίγην εἰλικρίνεια καὶ καλὴ θέλησι, πού θά εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ μυωπίες καὶ δαλτωνισμούς καὶ χειραφετημένη ἀπὸ σκληροπυρηνικά στρατιωτικά καθεστῶτα καὶ ἰδιοτελεῖς ξένους “προστάτες” καὶ “νοοῦς”».

Οἱ ἐλπίδες καὶ οἱ ὄραματισμοὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ ἱερές ἀναμνήσεις τῶν προγονικῶν ἐστιῶν καὶ τὰ θαυμαστὰ ἐπιτεύγματα τῶν Μικρασιατῶν Ἑλλήνων στήν μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα, συντελοῦν, ὥστε οἱ ἀνά τήν Ἑλλάδα ποικίλες ἐκδηλώσεις για τὴ συμπλήρωσι 80 ἐτῶν ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴ τραγωδία νὰ ἔχουν χαρακτῆρα σταυραναστάσιμο. Ἄλλωστε στήν Ὁρθοδοξία τὸ Σταυρώσιμο Πάσχα εἶναι πάντοτε ἀρρήκτως συνδεδεμένο με τὸ Ἄναστάσιμο Πάσχα.

(Τέλος)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Για πολλὰ σημεῖα τῆς παρουσίας μελέτης, βλ. περισσότερα στοιχεῖα στὰ ἐξῆς: Τάσου Ἀθανασιάδου, Τὰ παιδιὰ τῆς Νύβης (ιστορικὸ μυθιστόρημα), τόμ. 1-2, Ἀθήνα, 1988. – Κ. Ἀμάντου, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὸν Μεσαίωνα, Ἀθήναι, 1919. – Ἀ.Μ. Ἀνδρεάδου, Ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς. Ἐντυπώσεις ταξιδιώτου, Ἀθήναι 1909. – Μ. Γεδεῶν, Λαθρόβιος Ὁρθοδοξία: «Μεσαιωνικά Γράμματα», Α', α' (1930), (σφ.) 88-99. – Εὐαγγέλου Δ. Θε-

οδώρου, Ἱστορία τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐν Ἀθήναις, 1950. Τοῦ ἰδίου, Οἰκοδόμοι πολιτισμοῦ, ἐν Ἀθήναις, 1962. Τοῦ ἰδίου, Μνήμη Μικρᾶς Ἀσίας, Ἀθήναι, 1983. Τοῦ ἰδίου, Μνήμη Νεομαρτύρων τῆς Μ. Ἀσίας, ἐφημ. «Ελευθέρος Τύπος», Ἀθήνα, 12-9-1992. Τοῦ ἰδίου, Ἡ ἑλληνορθόδοξος πολιτιστικὴ παράδοσις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Ἀνάπτυπον ἀπὸ τὰ «Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1993», Ἀθήναι, 1993. – Παντελεήμονος Καρανικόλα, Μητροπολίτου Κορίνθου, βλ. στήν ὑποσημ. 1 πλήρεις τίτλους τῶν βιβλίων: α) «Ὁ ἅγιος Χρυσόστομος ὁ ἄγγελος τῆς ἐν Σμύρνα Ἐκκλησίας...», Κόρινθος, 1992. β) Ἀκολουθίαί τρεῖς..., Κόρινθος, 1992. – Δ. Λουκοπούλου - Δ. Πετροπούλου, Ἡ λαϊκὴ λατρεία τῶν Φαράσων, Collection de l'Institut Français d'Athènes, Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο, Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Διεύθυνση Μέλπως Μερλιέ, Καππαδοκία 3, Athènes, 1949. – Νικ. Μηλιώρη, Οἱ Κρυπτοχριστιανοί, Ἀθήναι, 1962. – Ν.Θ. Μπουγάτσου, Κρυπτοχριστιανοί: Θ.Η.Ε., τόμ. 7, Ἀθήναι, 1965, στ. 1061-1063. – Δημ. Πετροπούλου - Ἐρμούλου Ἀνδρεάδη, Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ στήν περιφέρεια Ἄκσεραι - Γκέλβερι, με πρόλογο Μέλπως καὶ Ὀκταβίου Μερλιέ, Ἀθήνα, 1971. – Ἀρχιμ. Νικ. Ἰ. Πρωτοπαπᾶ, Οἱ σφαγιασθέντες ὡσπερ ἄρνες Ἀρχιερεῖς καὶ Ἱερεῖς τῆς Μ. Ἀσίας, Ἀθήναι 1992. – Χρ. Σ. Σολδάτου, Ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας (1800-1922), τόμ. 1-2, Ἀθήνα, 1989. – Χρήστου Σ. Σολομωνίδου, Τὸ θέατρο στή Σμύρνη (1657-1922), Ἀθήνα, 1954. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ἱατρικὴ στή Σμύρνη, Ἀθήνα, 1955. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Δημοσιογραφία στή Σμύρνη (1821-1922), Ἀθήνα 1959. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Παιδεία στή Σμύρνη, Ἀθήνα 1961. Τοῦ ἰδίου, Μνήμη Σμύρνης, Ἀθήνα 1963. Τοῦ ἰδίου, Σμυρναῖοι Ἀκαδημαϊκοί, Ἀθήνα 1966. Τοῦ ἰδίου, Πανιώνιος Γυμναστικὸς Σύλλογος, Ἀθήνα, 1967. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Σμύρνη στήν Ἐθνεγερασία, Ἀθήνα, 1970. Τοῦ ἰδίου, Ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος, Ἀθήνα 1993. – Χρυσάνθου Φιλίππιδου, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, Ἀθήναι 1931. – Τόμοι τοῦ «Ἀρχείου Πόντου» (Ἀθήνα, 1930 ἐξ.). – Τόμοι τῶν «Μικρασιατικῶν Χρονικῶν» (Ἀθήνα, 1938 ἐξ.). – G. Dechamps, Στους δρόμους τῆς Μικρασίας - Ὀδοιπορικὸ: Χίος, Σμύρνη, Ἀϊδίνι, Ἐφεσος, Καρία, Πισιδία, μτφρ. Σ. Κασεσιάν, πρόλογος-σχόλια Γ. Γιαννακοπούλου, Ἀθήνα, 1990. – L. Maccas, L'Hellénisme de l'Asie Mineure, Paris, Nancy 1919. – L. Robert, Villes de l'Asie Mineure, Paris 1962.

Η ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΑΚΕΣ ΓΟΝΥΚΛΙΣΙΑ

β'

Τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χριστοδούλου

γ. Ἄλλες ἀπόψεις

Ἐκ τῶν θεολόγων δὲν συμφωνοῦν ὅλοι μὲ ὅσα ἐγράψαμεν ἀνωτέρω. Ἴδου τὰ κυριώτερα ἐπιχειρήματά των.

Ὅταν οἱ Μυροφόρες συνάντησαν τὸν ἀναστάντα Κύριον ἔπεσαν στὰ πόδια Του καὶ τὸν προσεκύνησαν. Καὶ ἦταν ἡμέρα Κυριακή, ὅταν ἐγίνε αὐτό. Στὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας οἱ ἔνδεκα Μαθητὲς προσκύνησαν τὸν Κύριο μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του. Ὁ Ἀπ. Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους περιγράφει τὴ λατρευτικὴ σύναξη ὅπου ὁ κάθε πιστὸς «πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ». (Α' Κορ. 14, 25). Ἐδῶ βέβαια δὲν διευκρινίζεται ἂν ὁ Ἀπόστολος ἀναφέρεται σὲ λατρευτικὴ σύναξη ποὺ γίνεται ἡμέρα Κυριακή. Σοβαρὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακὲς προσάγει, βιβλικά, ἱστορικὰ καὶ κανονικὰ ὁ καθηγητὴς Π. Τρεμπέλας στὸ βιβλίον του «Ἡ γονυκλισία ἐν ταῖς Κυριακαῖς». Στὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρία τῶν κωδίκων 865 καὶ 2055 τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος περὶ τοῦ Ἀρχιερέως, ὁ ὁποῖος «βάλλει τρεῖς μετανοίας». Ὅμως, ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ δὲν εἶναι τόσο σοβαρὴ, ὥστε νὰ δικαιολογήσει τὴ γονυκλισία κατὰ τὴν Κυριακή. Ἡ ἴδια παρατήρηση ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ Τυπικὸ τοῦ 12ου-13ου αἰῶνα, τὸ ὁποῖο δημοσιεύει ὁ Δημητριάδης (τόμος Ι', σ. 812) καὶ στὸ ὁποῖο μαρτυρεῖται «τριπλὴ γονυκλισία τοῦ ἱερέως». Ὅμως περὶ αὐτῶν ἰσχύει ἡ παρατήρηση τοῦ Βλαστάρεως στὸ Πηδάλιο, ὅτι «τὰ γινόμενα παρὰ τῶν κτιτόρων ἐν τοῖς μοναστηρίοις τυπικά, στέργειν ὀφείλουσιν, εἰ μὴ που τοῖς κανόνιν ἐναντιοῦνται». Ὁ ἴδιος καθηγητὴς προσπαθεῖ, ἐπικαλούμενος τὸν Κανόνα 91ον τοῦ Μεγ.

Βασιλείου, νὰ σχετικοποιήσῃ τὴν περὶ ὀρθίας στάσεως κατὰ τὶς Κυριακὲς προσευχὴ, γράφων ὅτι ἡ γνώμη τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς προέρχεται «ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως», ἐνῶ εἶχε προηγηθῆ ὁ 20ὸς Κανὼν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Παράλληλα ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία τοῦ Τυπικοῦ τοῦ Ἀγ. Σάββα λέγων ὅτι αὐτὸ προβλέπει γιὰ τὶς Κυριακὲς «καὶ ἡμῶν γόνυ κλινόντων καὶ ἐπὶ γῆς κεκυφότων» («Ἐκκλησία» 25-26, σ. 198). Ὅμως στὴν ἔκδοση τοῦ Τυπικοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔτους 1771 στὴ Βενετία ἀπὸ τὸν ἱεροδιάκονο Σπυρίδωνα Παπαδόπουλο, τὸ ἀκριβὲς κείμενο ἔχει ὡς ἑξῆς. «Καὶ ἡμῶν κλινόντων καὶ ἐπὶ γῆς κεκυφότων» (σ. 5). Ἄλλωστε εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐναντίον τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Π. Τρεμπέλα ὑπὲρ τῆς γονυκλισίας ἀντέταξεν ἄλλα ἀντίθετα σὲ εἰδικὴ μελέτη τοῦ Ὁμοσπλιώτιδος Ἰεζεκιήλ στὸ περιοδικὸ «Ἐκκλησία» 33-34 (1948). Τέλος, τὸ ἐπιχείρημα ὅτι κατὰ τὶς χειροτονίες ποὺ συνήθως τελοῦνται τὶς Κυριακὲς γονατίζομε, πρέπει νὰ προσεχθῆ, διότι οἱ σημαντικότεροι ἀρχαῖοι κώδικες δὲν ἀναφέρονται σὲ γονυκλισία οὔτε τοῦ χειροτονουμένου, οὔτε τοῦ λαοῦ. Ἡ μεταγενέστερη λειτουργικὴ πράξη ἀναφέρει γονυκλισία μόνον τοῦ ὑποψηφίου καὶ ὄχι τοῦ λαοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀείμνηστος ἀρχιμ. Ἐπιφ. Θεοδωρόπουλος, στὸ βιβλίον του «Περίοδος Πεντηκοσταρίου», ἐπιμένει στὴ διάκρισι τῶν διαφόρων μορφῶν γονυκλισίας. Ἀποφαίνεται σχετικὰ ὁ π. Ἐπιφάνιος ὅτι «αὐτὸς ὁ τρόπος (τοῦ συγκερασμοῦ τῆς ὀρθίας στάσεως καὶ τῆς λατρευτικῆς προσκυνήσεως) καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀθετεῖ καὶ μίαν βαθεῖαν ψυχικὴν ἀνάγκην ἱκανοποιεῖ. Τὴν ἀνάγκην δηλαδὴ τῆς λατρευτικῆς προσκυνήσεως τοῦ ἐνώπιόν μας ἡδὴ εὑρισκομένου, ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, Βασι-

λέως και Σωτήρος μας». Και φαίνεται ότι στο σημείο αυτό κρύβεται και η λύση του όλου προβλήματος.

Ο καθηγητής της Θεολ. Σχολής της Χάλκης κ. Β. Ἀναγνωστόπουλος στη μονογραφία του «*Ἡ γονυκλισία κατὰ τὸν καθαγιασμόν τῶν ἀχράντων τοῦ Κυρίου μυστηρίων κατὰ τὰς Κυριακὰς. Ἡ παράδοσις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης*» καταθέτει τὶς ζωντανές του ἀναμνήσεις ἐκ τῆς Σχολῆς, ὅπου ὄλοι οἱ Πατριάρχες καὶ οἱ Σχολάρχες τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, ὡς λ.χ. οἱ Πατριάρχες Μάξιμος καὶ Ἀθηναγόρας, ὁ Χαλκηδόνος Μελίτων, ὁ Θυατείρων Γερμανός, ὁ Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος, ὁ Ἀμερικῆς Μιχαήλ καθὼς καὶ οἱ δύο Σχολάρχες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μαθητείας του, καὶ οἱ δύο κατὰ τὴν περίοδο τῆς καθηγεσίας του, ἐγονάτιζαν τὶς Κυριακές. Ὅμως ὁ Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιήλ παραθέτει τὴ μαρτυρία τοῦ Τρίκκης καὶ Σταγῶν Πολυκάρπου (ὡς διακόνου τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου Ζ'), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν στὸ Πατριαρχεῖο «οὐδεὶς ποτε ἔκλινε γόνυ ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐθεώρουν δὲ τὴν συνήθειαν ὡς ἀλλοτρίαν καὶ ξένην πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθοδοξίαν» («*Ἐκκλησία*» 33-34, 1948, σ. 280). Καὶ ὁ ἀρχιμ. Εὐσέβιος Ματθόπουλος, ἰδρυτῆς τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «*Ἡ Ζωή*», ἐτίμα τὸ ἔθος αὐτὸ τῆς γονυκλισίας, ἔχοντάς το παραλάβει ἀπὸ τὸν Γέροντά του π. Ἰγνάτιο Λαμπρόπουλο. Σοβαρὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς μὴ ἀπολύτου ἀπαγορεύσεως τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακὲς προσάγεται ἐκ τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὁποία μὲ τὴν ἐξουσιαστικὴ ἀρμοδιότητά της μετεκίνησε τὸν Ἑσπερινὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὸν ὁποῖον γονατίζουν οἱ πιστοί, ἀπὸ τὶς ἑσπερινὲς ὥρες τῆς Κυριακῆς – ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀπαγόρευση

γονυκλισίας σύμφωνα μὲ τὸν 90ὸν Κανόνα τῆς Στ' Οἰκουμεικῆς – στὴν πρωΐα τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, ἀσφαλῶς γιὰ λόγους ποιμαντικούς. Ἐπομένως, κατὰ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἢ ἀπαγόρευση τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακὲς δὲν ἔχει ἀπόλυτο χαρακτήρα, ἀλλὰ δύναται νὰ παροραῖται χάριν ἄλλου πνευματικοῦ-ποιμαντικοῦ συμφέροντος. Ἡ θέση τοῦ Τρεμπέλα εἶναι ὄντως ὅτι «ἐφ' ὅσον ἐπετράπη ἢ μετάθεσις τοῦ Ἑσπερινοῦ εἰς τὴν πρωΐαν, ἢ ἀπαγόρευσις τῆς γονυκλισίας εἶναι σχετικὴ καὶ ἐπιδέχεται ἐξαιρέσεις καὶ ἐλαστικότητα». Καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης γράφει ὅτι «οἱ εὐχὲς τῆς γονυκλισίας δὲν πρέπει νὰ ἀναπέμπονται τὴν πρωΐαν, διότι τοιουτοτρόπως καταστρατηγεῖται ἢ ἀπαγορεύσις τῆς γονυκλισίας» («*Διὸ οἱ τὰς εὐχὰς ταύτας ἀναγιώσκοντες τὸ πρωῖ, κακῶς καὶ ἡμαρτημένως καὶ παρὰ τοὺς ἰ. κανόνας ποιοῦσιν*» (Πηδάλιον, σ. 151). Ἐπὶ πλέον, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀποδεχθῆ τὶς προσκυνηματικὲς μετάνοιες κατὰ τὶς Κυριακὲς.

«*Μὴ μὲν ἄπτου*» Ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῆς Μαρίας Μαγδαληνῆς.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι θεωροῦμε ἀξιοσημείωτη τὴν παρατήρηση τοῦ καθηγ. Τρεμπέλα ὅτι οἱ ἱεροὶ Κανόνες ποὺ ἀπαγορεύουν τὴν γονυκλισία κατὰ τὶς Κυριακὲς δὲν ἐπιβάλλουν κυρώσεις γιὰ τυχὸν παραβίαση τῆς συγκεκριμένης διατάξεως.

Ὁ καθηγητής κ. Ἰ. Φουντούλης ἀποδίδει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἐθίμου τῆς γονυκλισίας σὲ ρωσικὴ ἐπιρροή, ἢ ὁποία ἀσκήθηκε στὰ καθ' ἡμᾶς, πιθανότατα ἀπὸ τὴ βασίλισσα Ὀλγα μὲ τὴν πρακτικὴ ποὺ ἐπεκράτησε στὸ παρεκκλήσιο τῶν Ἀνακτόρων καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διεδόθη στὶς ἐνορίες. Στὴ Ρωσία τὸ ἔθιμο αὐτὸ εἰσήχθη ἐπὶ Μεγ. Πέτρου ἀπὸ εὐρωπαϊκὴ ἐπίδραση. Ὁ ἴδιος ψέγων τὴν ὑπο-

στήριξη τοῦ ἐθίμου αὐτοῦ γράφει. «Τὸ τραγικότερο στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι ὄχι ὅτι κλίνουν τὰ γόνατα μερικοὶ πιστοί, ἀκόμη καὶ λειτουργοί, κατὰ τὸν καθαγιασμό τῶν Τιμίων Δώρων, ἀλλὰ ὅτι αὐτὸ διδάσκεται καὶ ἐνθαρρύνεται ἀπὸ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τοὺς ἱεροὺς Κανόνες καὶ τὴ μακραίωνη ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ πράξη. Ἡ εὐλάβειά μας κατὰ τὴ λατρεία δεσμεύεται ἀπὸ τὴ λειτουργικὴ τάξη καὶ συνίσταται στὸ νὰ συντονιζόμαστε στὸ ρυθμὸ καὶ στὸν τρόπο τῆς κοινῆς προσευχῆς. Ἄλλως προξενοῦμε ἀταξία καὶ αὐθαιρετοῦμε μὴ ὑπακούοντας στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς καὶ μὴ προσπαθώντας νὰ κατανοήσουμε τὸ πνεῦμα τους, ἀλλὰ εἰσάγοντες προσωπικὲς μας εὐσεβεῖς καὶ εὐσεβοφανεῖς ξένες πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μας παράδοση πρακτικῆς» (Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικά*, σ. 239-140).

δ. Ἡ ἀποψη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας μας κατὰ τὴν σύναξή της τοῦ Ὀκτωβρίου 1999 συμπεριέλαβε μεταξύ τῶν θεμάτων της καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Λειτουργικὴ ἀκρίβεια, εὐταξία καὶ ἐνότης καὶ ψήφισις Κανονισμοῦ συστάσεως Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως*», μὲ εἰσηγητὴ τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Πατρῶν Νικόδημον ἐγκρατῆ γνωστὴν τῶν τελετουργικῶν ζητημάτων. Ὁ Σεβ. εἰσηγητὴς μετέφερε στὸ ἱερὸ Σῶμα τὰ πορίσματα στὰ ὁποῖα κατέληξεν εἰδικὴ 10μελὴς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἐπιτροπῆ ποῦ ἐρεῦνησε τὸ θέμα. Στὸ ζήτημα τῆς γονυκλισίας ἐπρότεινε. «*Ἡ γονυκλισία ἐν Κυριακῇ κατὰ τὸν “καθαγιασμόν” δὲν ἀπαιτεῖται, οὐδὲ ἐπιβάλλεται. Θεωρεῖται ἀπλῶς ἀνεκτὴ*».

Ἡ ἀποψη αὐτὴ στηρίχθηκε στὸν συνδυασμὸ τῶν δύο ἀντιθέτων κατὰ τὰ ἄνω ἀντιλήψεων, ἐπειδὴ ἐκρίθη ὅτι οὔτε οἱ ὑπερτονίζοντες τὸν ἀπόλυτο χαρακτῆρα τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακὲς

ἔχουν δίκαιο, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ κλίνοντες τὰ γόνατα κατὰ τὴν φρικτὴν ὥραν τοῦ καθαγιασμοῦ ἀγνοοῦν «*τί τὸ Πνεῦμα (τῶν ἱερῶν Κανόνων) λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις*». Δηλ. ἡ ἸΣΙ κατέληξε στὴν ἀποψη ὅτι κανὼν εἶναι νὰ μὴ γονατίζουν οἱ χριστιανοὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ «*Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν...*» τὶς Κυριακὲς, ἐπειδὴ αὐτὸ συνιστοῦν οἱ ἱ. Κανόνες ἀποβλέποντες στὸν ἀναστάσιμο χαρακτῆρα τῆς ἡμέρας. Ὅμως κατ' οἰκονομίαν μπορεῖ νὰ γίνετα ἀνεκτὴ καὶ ἡ γονυκλισία, ἐπειδὴ δὲν προδίδει ἀσέβειαν, ἀλλ' ἀντιθέτως προδίδει μέγαν σεβασμὸν καὶ συνειδητὴν ἀναγνωρίσιν τῆς φρικώδους θυσίας, ἡ ὁποία συντελεῖται ἐπὶ τῆς Ἀγ. Τραπέζης τῇ ἐπικλήσει καὶ χάριτι τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

Ἡμεῖς προτιμῶμεν νὰ βασίσωμε τὴν ἀποψη μας ὄχι τόσο ἐπὶ τῆς ἀσκήσεως οἰκονομίας ὑπὲρ τῶν γόνυ κλινόντων, ἢ ὀλιγώτερον ἐπὶ τῆς ἀπολύτου ἰσχύος τῆς ἀπαγορεύσεως, ἀλλὰ κυρίως ἐπὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τῆς ἐννοίας τῶν «*γονυκλισιῶν*», ὅπως αὐτὴ ἀνεπτύχθη ἀνωτέρω, καὶ ὅπως ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἔχει ἐρμηνεύσει τὸν Κανόνα. Ἴδου τί γράφει στὴν ἐρμηνεία τοῦ 20οῦ Κανόνος τῆς Α' Οἰκουμενικῆς: «*Σημειώνει δὲ ὅτι ὁ παρὼν Κανὼν δὲν λέγει διὰ τὰς γονυκλισίας τὰς παρ' ἡμῶν κοινότερον ὀνομαζόμενας μεγάλας μετανοίας, αἵτινες καὶ προσπτώσεις κυρίως ὀνομάζονται, τὰς ὁποίας, ὅταν χάριν ἀσπασμοῦ γίνωνται ἀγίων εἰκόνων θετέον καὶ μάλιστα τῶν φρικτῶν μυστηρίων δὲν ἐμποδίζει τόσο ὁ 10ος Κανὼν τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου, οὔτε ἐν Κυριακῇ, οὔτε ἐν ὅλῃ τῇ Πεντηκοστῇ, ὅσον καὶ τὰ ἱερὰ ἄσματα λέγοντα ποτὲ μὲν “Σοὶ προσπίπτομεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τάφου” ποτὲ δὲ “Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ τῷ ἀναστάντι” καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά...*». Καὶ συνεχίζει: «*Δὲν λέγει, λέγω, ὁ κανὼν διὰ τὰς τοιαύτας γονυκλισίας, ἀλλὰ διὰ τὴν γονυκλισίαν, καθ' ἣν ἐπάνω εἰς τὰ γόνατα κείμενοι, προσευχόμεθα, ὅ,τι λογιῆς δηλ. κάμνομεν κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς*».

Δηλ. φρονοῦμεν ὅτι ναὶ μὲν ἡ κατὰ κυριολεξίαν γονυκλισία, ἢ ἐπαφή τῶν γονάτων

μέ το έδαφος πρέπει να αποφεύγεται κατά τις Κυριακές, έπειδή οι ί. Κανόνες είναι σαφώς απαγορευτικοί, οι λειτουργοί δέ και οι πιστοί κατά τον καθαγιασμόν να κύπτουν το σώμα των βαθέως σε έκδήλωση προσκυνηματικής και λατρευτικής στάσεως ένώπιον του μυστηρίου. Με τον τρόπον αυτόν ούτε οι ί. Κανόνες παραβιάζονται, άλλ' ούτε και ή εύλαβής διάθεση των πιστών παραθεωρείται και κατακρίνεται.

Βεβαίως γνωρίζομεν ότι ή λύση αυτή θα προκαλέσει την αντίδραση εκείνων που συνηθίζουν να γονατίζουν κατά τις Κυριακές. Είναι όμως θέμα ποιμαντικής και λειτουργικής άγωγής να διδαχθούν όρθα πώς και γιατί οι ί. Κανόνες απαγορεύουν τις γονυκλισίες την Κυριακή. Τουτό είναι χρέος των κληρικών μας, οι όποιοι όφείλουν να ανάλαβουν άγώνα για να διδάξουν σωστά τους πιστούς και για να χρησιμοποιήσουν το λειτουργικό κήρυγμα προς έπιμόρφωση των ένοριτών τους. Δέν υπάρχει λόγος να παρεισάγονται στη θεία λατρεία προσωπικά συναισθηματικά στοιχεία που άλλοιώνουν τον χαρακτήρα της. Και δέν χρειάζεται έπίσης να αναζητούνται κάθε φορά σχήματα ή και προσχήματα για να δικαιολογηθούν άποκλίσεις, που δέν φέρουν την έγκριση της Έκκλησίας. Η θ. λατρεία δέν είναι υπόθεση προσωπική. Η Έκκλησία καθορίζει και αυτή καθόρισε τον αναστάσιμο χαρακτήρα της θείας λειτουργίας, ή όποία από την άρχή συνδέθηκε με την Κυριακή. Το ότι ή Θ. Λειτουργία έχει αναστάσιμο και έσχολογικό χαρακτήρα δέν χρειάζεται να το άποδείξουμε. Άλλωστε ή Έκκλησία άπηγόρευσε την τέλεση της θείας Εύχαριστίας σε ήμέρες νηστείας, και βέβαια σήμερα αυτό έχει περιορισθή στην περίοδο της Μεγ. Τεσσαρακοστής, αλλά το νόημα παραμένει, ότι ή Εύχαριστία είναι γεγονός έσχολογικό και δέν μπορεί «*παρά να είναι πανηγυρική, χαρμόσυνη και λαμπρή*» (βλ. σχετικό άρθρο του Σεβ. Μητροπολίτου Περγάμου κ. Ιωάννου Ζηζιούλα με τίτλο, «*Εύχαριστία και Βασιλεία του Θεού*», «*Σύναξη*» 51, 1994, σ. 88-89).

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Στήν ήλεκτρονική διεύθυνση:

www.ecclesia.gr

μπορείτε να διαβάσετε ειδήσεις
και επίκαιρες ανακοινώσεις
και να συνδέεσθε
μέ το πρόγραμμα
του Ραδιοφωνικού Σταθμού
της Έκκλησίας της Ελλάδος.

Στήν ήλεκτρονική διεύθυνση:

www.myriobiblos.gr

μπορείτε να βρείτε μία έπιλογή
θεολογικών
και ιστορικών κειμένων.

Και στην ήλεκτρονική διεύθυνση:

www.apostoliki-diakonia.gr

μπορείτε να ενημερωθείτε
για το έκδοτικό, κατηχητικό και
ιεραποστολικό έργο
της Άποστολικής Διακονίας της
Έκκλησίας της Ελλάδος.

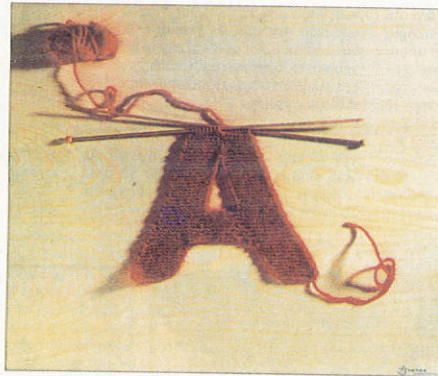
ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ: ΦΥΛΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

Προβληματισμοί με άφορμή ένα συνέδριο

Του Άλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου
Καθηγητού του Πανεπιστημίου Άθηνων

Στο τεύχος του Μαΐου 2000 («Εφημέριος» 22-24) είχαμε αναγγείλει το 15ο Συνέδριο του «Διεθνούς Συνδέσμου Ιατροψυχολογικών και θρησκευτικών Μελετών» που έγινε με πολλή επιτυχία στο Buenos Aires 5 με 9 Σεπτεμβρίου του 2001 με θέμα: *Ταυτότητα και θρησκευτικό γεγονός*. Είχαμε αναφερθεί έκτενως στην προβληματική του και στα ζητήματα που τίθενται σήμερα. Έδω στην Ελλάδα αλλά και στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων αντιμετωπίζονται με πολλούς τρόπους ή σχέση θρησκείας και ατόμου και τα προβλήματα που ανακύπτουν από το ποιά στοιχεία πρέπει να αναγράφονται στο Δελτίο Ταυτότητας.

Ο Διεθνής Σύνδεσμος αποφάσισε, επειδή συνήθως δεν εξαντλούνται αυτά τα θέματα στο πλαίσιο ενός συνεδρίου, να συνεχίσει τη συζήτηση εξειδικεύοντάς την και αφιερώνοντας το επόμενο 16ο Συνεδριό του, που θα γίνει στη Γρανάδα 3 με 7 Σεπτεμβρίου του 2003, πάλι σε θέματα «ταυτότητας» ιδιαίτερα στη σχέση των φύλων (άνδρα - γυναίκας, άρρενος - θήλεος) με το θρησκευτικό γεγονός. Γένος και θρησκεία, κατά το γένους άρσενικού ή θηλυκού, θα είναι ο τίτλος του. Καταλαβαίνετε ότι το άνοιγμα ένασχολήσεώς μας με τέτοια θέματα είναι πολύ ευρύ και μόνο αν περιοριζόταν ή εξετάσθη από τη σκοπιά της θρησκείας και της θεολογίας. Πόσο μάλλον, αν πρέπει να αντιμετωπίσουμε το θέμα και από άλλες όπτικές γωνίες, όπως εκείνες των επισημών του ανθρώπου και των τεχνών.

Το θέμα στην ουσία του είναι ανθρωπολογικό. Υπάρχει μια ανδρική και μια γυναικεία ψυχή; Μήπως οι γυναίκες δεν έχουν ούτε και ψυχή; Μή ξεχνάμε ότι σε σύνοδο της Δύσεως ή καταφατική απάντηση κερδήθηκε με μία μόνο ψηφο διαφορά. "Αν είναι δυ-

νατόν τέτοια ζητήματα να τίθενται σε ψηφοφορία! Και, όμως, κοινωνικές και πολιτισμικές βεβαιότητες και τάσεις έχουν τις επιπτώσεις τους στη διαμόρφωση ταυτίσεων, ταυτοποιήσεων και ταυτοτήτων. Πιο θρησκευτικός, πιο άνοιχτος σε θέματα θρησκευτικότητας είναι ο άνδρας ή η γυ-

ναίκα; Η ψυχολογική προσέγγιση μπορεί να μάς δια φωτίσει ως προς τη θρησκευτική ανάπτυξη του παιδιού και του έφηβου. Διαφοροποιούνται στη θρησκευτική τους έκφραση τα κορίτσια από τα αγόρια; "Αν είναι κοινές κάποιες εκδηλώσεις και στάσεις υπάρχουν άλλες στις οποίες διαφέρουν;

Τα θέματα του γένους, του φύλου μεταφέρονται και στη σχέση μας προς τον Θεό; "Αν γενικά μια ανδρική στάση είναι περισσότερο ενεργητική σε σχέση με τη γυναικεία στάση, που πιθανόν είναι πιο παθητική στη σχέση άνδρα - γυναίκας, μια ανδρική θρησκευτική στάση στη σχέση με το Θεό γίνεται παθητική; Η στάση ενός μυστικού θεολόγου είναι παθητικότερη από εκείνην ενός προφήτου; Πως εξηγείται ότι γυναίκες χάριν άσκησης και όχι από αίρετική διάθεση ντύνονταν ανδρικά ρούχα; Έξελάμβαναν στην κυριολεξία της την παύλειον προτροπήν «είς

ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσίους δ', 13);

Ὁ Θεὸς πῶς ἐκλαμβάνεται; Ὡς ἀνὴρ, ὡς γυνή; Σὰν κάτι τὸ οὐδέτερο ἢ ἐμπεριέχει καὶ τὰ δύο στοιχεῖα, κάτι σὰν σύνθεση τοῦ animus καὶ τῆς anima; Μήπως, ὅμως, καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἄνδρας καὶ γυναῖκα, δὲν ἔχει κοινὰ στοιχεῖα ἢ καὶ τῶν δύο φύλων; Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἐρωτήματα δὲν εἶναι εὐκόλα νὰ ἀπαντηθοῦν. Οὔτε παρακάμπονται μὲ τὸ νὰ μιλάμε γιὰ τὴν γυναῖκα ὀνομάζοντάς τὴν «ἡ ἄνθρωπος» οὔτε γιὰ νὰ ἀποστομώσουμε τοὺς «ἀνδροκράτες» ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἀρρενωπότητα τοῦ θεοῦ ἢ τοὺς «ρατσιστές» ὀπαδοὺς μιᾶς λευκῆς (λευκοῦ χρώματος) θεότητας νὰ ἀποκρινόμαστε στὸ ἐρώτημα ποιὸς εἶναι ὁ Θεός (Who is Cod?) λέγοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι καὶ γυναῖκα καὶ μαύρη (She is black).

Καταλαβαίνετε ὅτι τέτοια σοβαρὰ ζητήματα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λυθοῦν μὲ εὐφυολογήματα. Δείχνουν, ὅμως, μιὰ κατάσταση πραγμάτων διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ὅπως δὲν εἶναι ἀπλὸ νὰ φθάσω σὲ μιὰ συνειδητὴ ταυτότητα ἀνδρική ἢ γυναικεία, νὰ πῶ, δηλαδή, μὲ σιγουριά ποιὸς εἶμαι, ὅταν μοῦ θέτουν τὸ ἐρώτημα «τίς εἶ», ἄνδρας ἢ γυναῖκα, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ συνειδητοποίηση ἐπιτυγχάνεται μὲ πολὺ κόπο, μὲ ἀναζήτηση ἀνδρικῶν ἢ γυναικείων προτύπων καὶ διαδοχικὲς ταυτίσεις πρὸς ιδεώδεις εἰκόνες, ἔτσι καὶ τὸ νὰ μιλήσουμε γιὰ μιὰ αὐθεντικὴ ἀνδρική ἢ γυναικεία θρησκευτικὴ στάση ἀπαιτεῖ κι αὐτὸ μιὰ ἀναζήτηση καὶ αὐθεντικὴ ἐκδήλωση τῶν ιδιοτήτων μας.

Ἡ ὅλη δημιουργία ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων θεοτήτων στὴν Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος μαρτυρεῖ αὐτὴ τὴν ἀνθρωπομορφικὴ ἀναζήτηση μιᾶς ἰσορροπῆς ἀσφάλειας καὶ ἐξασφάλισης σταθερῶν τύπων πρὸς μίμηση καὶ ἀποφυγὴ ἀποκλίσεων.

Τὶ νὰ σημαίνει ὅμως ἡ ὑπέρβαση τοῦ γένους, τοῦ φύλου ἢ τουλάχιστον τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅπου «οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐγκαμίζονται» (Ματθαίου κβ' 30); Σημαίνει κατάργηση τῶν φύλων, τοῦ φύλου, τοῦ γένους;

Τὸ «ἐμοὶ ἐποιήσατε» ἢ «οὐκ ἐποιήσατε» τοῦ εὐαγγελίου τῆς κρίσεως ποὺ ἀναφέρεται στὴν φιλόανθρωπη δράση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπο εἶναι ἤδη μιὰ ἀναγγελία αὐτῆς τῆς μέλλουσας κατάστασης γιὰ τὴν πλησιάζει τὸν ἄλλο ὄχι τόσο μὲ τὶς διαφοροποιήσεις τοῦ φύλου, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐκεῖνες τῆς φυλῆς ἢ τοῦ ἔθνους ἢ τῆς κοινωνικῆς κατάστασης, τὸν πλησιάζει δηλαδή χωρὶς ἀξιολογικὲς διακρίσεις, κρίσεις ἢ κατακρίσεις. Μπορεῖ, βέβαια, τὸ ἐσχατολογικὸ ὄραμα νὰ μᾶς προἰδεάζει γιὰ τὴν τωρινή μας δράση· ἀλλὰ πρὸς τὸ παρόν, στὸ μεταξύ, παίζουμε μὲ τοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ ποὺ μᾶς ἐπιβάλλεται λόγω τῆς τωρινῆς μας κατάστασης. Κι αὐτὴ στὸ ἐρώτημα «τίς εἶ» εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀπαντήσῃ ἂν εἶμαι ἄνδρας ἢ γυναῖκα. Θὰ λέγαμε ὅτι εἶναι τὸ «σύνθημα» γιὰ τὴν ἀναγνώριση. Γιὰ νὰ προχωρήσουμε ὅμως στὸ παιχνίδι χρειάζεται καὶ ἓνα «παρασύνθημα». Ἄνδρας ναί, γυναῖκα ναί, θρησκευόμενος (-η) ναί ἢ ὄχι: Τὶ ἐπιπτώσεις θὰ ἔχει στὴν ἀνδρική ἢ τὴ γυναικεία φύση μου τὸ νὰ θρησκευῶ ἀλλὰ καὶ μὲ τί προϋποθέσεις ἔρχομαι ὡς ἄνδρας ἢ γυναῖκα νὰ εἰσέλθω σὲ σχέση μὲ τὸ Θεό;

Θὰ ἦταν ἀνόητο νὰ προσπαθῆσω νὰ δώσω ἀπαντήσεις ἢ νὰ θέσω ὅλα τὰ ἐρωτήματα ποὺ θὰ ἀπασχολήσουν ἓνα συνέδριο τόσο στὴν προετοιμασία του ὅσο καὶ στὴν ἐκτέλεσή του. Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ πάρει τὰ ἐρωτήματα ποὺ θέτω σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο ὡς πρόσκληση καὶ πρόκληση γιὰ νὰ διερωτηθεῖ ὁ ἴδιος πάνω σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα. Ἄλλωστε, ὅποιαδήποτε ταυτότητα ἀπαιτεῖ μιὰ μεγάλη προσπάθεια. Ἀπαιτεῖ μιὰ ὀλόκληρη πλοκή. Καὶ βρισκόμαστε ἀκόμα νὰ μαθαίνουμε τὴν ἀλφαβήτα στὴν ἀναγνώριση τῶν γραμμάτων γιὰ νὰ συλλαβίσουμε στὴ συνέχεια τὶς λέξεις μας. Εἶναι σὰ νὰ πλέκουμε μόνοι μας γράμμα γράμμα τὸ «ἐργόχειρο» τῆς ἴδιας μας τῆς ζωῆς, τῆς ὑπάρξεώς μας, τοῦ εἶναι μας. Πολλὲς φορές εἴμαστε στὸ Ἄλφα. Ἀλλὰ ἀρχίζοντας μπορεῖ συλλαβίζοντας νὰ φτάσουμε καὶ στὸ Ὠμέγα...

Εἶναι ἐκ Θεοῦ;

Τοῦ Πρωτοπρεσβ. Βασιλείου Θερμοῦ

Τὸ σημερινό μας σημεῖωμα ἀφορμᾶται ἀπὸ τὸν σχολιασμό πού ὁ Μ. Βασίλειος ἐπιχειρεῖ στήν κλήση τοῦ προφήτη Ἡσαΐα (Ἠσ. 6, 8):

«Παρατήρει δὲ τὸ ἀκριβὲς καὶ περιεσκεμμένον τοῦ προφήτου. Πρὸς γὰρ δύο λόγους μίαν ποιεῖται τὴν ἀπόκρισιν· Τίνα ἀποστείλω; καὶ· Τίς πορεύσεται; Ἰδοὺ ἐγὼ εἶμι, ἀποστείλόν με. Οὐκέτι προσέθηκε· Καὶ ἐγὼ πορεύσομαι. Τὸ μὲν γὰρ δέξασθαι τὴν ἀποστολήν, ἐφ' ἡμῖν τὸ δὲ δυναμωθῆναι πρὸς τὴν πορείαν, τοῦ διδόντος τὴ χάριν ἐκ τοῦ ἐνισχύοντος Θεοῦ. Ὡστε, ὁ μὲν τῆς προαιρέσεως ἦν, εἶπεν· Ἰδοὺ ἐγὼ εἶμι, ἀποστειλόν με· ὁ δὲ τῆς χάριτος ἦν, τῷ Κυρίῳ κατέλιπεν. Οὐ γὰρ ἐπηγγείλατο πορευθῆσθαι, διὰ τὸ ἐπαισθάνεσθαι τῆς ἑαυτοῦ ἀσθενείας» (Εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, 184, PG 30, 431A).

Ὁ ἱερὸς πατὴρ παρατηρεῖ λεπτομερῶς τὴν προφητικὴ κλήση. Δὲν διέφυγε τῆς προσοχῆς του ὅτι ὁ προφήτης ἀνταποκρίνεται στήν ἀγαπητικὴ «ἀγωνία» τοῦ Θεοῦ μὲ σύνεση καὶ περίσκεψη. Συγκεκριμένα, ἀπαντᾷ μόνο στήν πρώτη ἐρώτηση λέγοντας πρόθυμα «Νά, ἐγὼ εἶμαι ἐδῶ, στείλε με». Δὲν προσθέτει, ὅμως, «Ἐγὼ θά πάω». Καὶ αὐτὸ διότι γνωρίζει τὰ σύνορα τῆς δικαιοδοσίας Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ξέρει καλά ὅτι μπορεῖ νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτό του. Ὅμως, τὸ ἐὰν τελικὰ θά πορευθῆ στήν ἀποστολή του δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτὸν ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κρίση καὶ

τὴν βούληση τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπαφίεται σὲ αὐτήν. Μάλιστα, ὁ Μ. Βασίλειος θεωρεῖ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ διαταγμὸς ἀποτελεῖ ἀπόδειξη πὼς πράγματι εἶναι ἄξιος (ἔ.π., 300C).

Δὲν ἔχουμε ἐδῶ μία σχολαστικὴ ἀκριβολογία. Πρόκειται γιὰ σοβαρώτατο θέμα στὴ σχέση Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ιδιαίτερα μάλι-

στα τοῦ κληρικοῦ. Ὁ ὑποψήφιος ἐπιθυμεῖ νὰ ἀνταποκριθῆ στήν θεϊκὴ δίψα γιὰ ἐργάτες τοῦ ἀμπελῶνα Του καὶ σπεύδει νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτό του. Ἄλλὰ συμφωνεῖ μὲ αὐτὸ ὁ Θεός; Δέχεται τὴν προσφορά; Μὲ ἄλλα λόγια, «ἔχει εὐλογία»; Ἐδῶ πρέπει ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ λαὸς νὰ μιλήσουν, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν κλήση. Ἄλλὰ νὰ μιλήσουν ὄχι σὰν ἄτομα, ἐκφράζοντας τὴν συμπάθεια ἢ ἀντιπάθειά τους, ἀλλὰ μὲ κριτή-

Ἡ κλήση τῶν Μαθητῶν.
Εἰκόνα Βυζαντινοῦ Χειρογράφου.

ρια πνευματικά. Κατὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ δεινὰ ὀφείλονται στὸ γεγονός ὅτι ὑπεισέρχεται «ἀνθρώπινον πάθος»: ἡ ἐκλογή τῶν κληρικῶν γίνεται λόγω φιλίας καὶ ἢ ἀπόρριψή τους λόγω ἀπέχθειας (Ὁμιλία εἰς Α' πρὸς Τιμόθεον, PG 62, 525)!

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὸν χειροτονημένο κληρικὸ τὰ ἴδια ἐρωτήματα τίθενται. Ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ ἐπαναλαμβάνεται σὲ πολλὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα καὶ ἀποφάσεις τῆς ἱερατικῆς του

ζωής, άλλοτε ως βεβαιότητα και άλλοτε ως αὐταπάτη. Συχνὰ εὐρίσκεται μπροστὰ σέ διλήμματα, ἂν πρέπει νὰ πραγματοποιήσῃ κάποιον συγκεκριμένο ἔργο· μία οἰκοδομικὴ ἐργασία, μία ποιμαντικὴ πρωτοβουλία, ἓνα συγκεκριμένο κήρυγμα. Διερωτᾶται ἂν πράγματι ὁ Θεὸς τὸν καλῆ στὴν συγκεκριμένη δραστηριότητα ἢ ἂν πρόκειται μόνο γιὰ τὸ δικό του θέλημα. «*Ἐγὼ τὸ θέλω ἀλλὰ συμφωνεῖ ὁ Θεός;*» Δυστυχῶς, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε, πολλοὶ κληρικοὶ βιαζόμαστε νὰ ἐκλάβουμε τὸ θέλημά μας γιὰ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τὸ ὑλοποιήσουμε χωρὶς δευτέρη σκέψη οὔτε συμβουλή. Σὰν νὰ ὠθοῦμε τὸν Θεὸ στὸ περιθώριο μόλις λάβουμε τὴν χάρη τῆς ἱερωσύνης, ποὺ Ἐκεῖνος μᾶς ἐμπιστεύθηκε.

Ἡ περίπτωσις τοῦ προφήτη, ὅπως μᾶς τὴν φωτίζει ὁ Μ. Βασίλειος, λειτουργεῖ ὡς πολὺτιμος ὁδηγὸς στὴν ἱερατικὴ μας διακονία. Βάζοντας στὴν ψυχὴ μας τὴν καλὴ ἀμφιβολία μᾶς καθιστᾶ πιὸ προσεκτικὸς ἀκροατὴς τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ καὶ πιὸ εὐαίσθητος δέκτες τῶν μηνυμάτων Του. Ἔτσι μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ σοβαρὰ ποιμαντικὰ σφάλματα, γιὰ τὰ ὁποῖα τόσο πικρὰ μετανοιῶνουμε καὶ τῶν ὁποίων οἱ συνέπειες συχνὰ δὲν διορθώνονται. Ἡ ἐγωϊστικὴ ἐπιμονὴ μας κινδυνεύει νὰ μείνῃ χωρὶς εὐλογία, δηλαδὴ ποιμαντικὰ ἀκαρπῆ.

Φυσικά, δὲν πρέπει νὰ φθάσουμε στὸ ἄλλο ἄκρο, δηλαδὴ στὴν στεγνὴ καὶ τυποποιημένη ἱερατικὴ ζωὴ, τὴν στερημένη ἀπὸ κάθε πρωτοβουλία (στοιχεῖο ποὺ σήμερα ἀποτελεῖ μέγα κίνδυνος). Ὁ καλὸς Θεὸς ἀποδέχεται μὲ χαρὰ τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὸν δυναμισμό μας, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν τὸν θέτουμε στὴν ὑπηρεσία Του. Ἀπλῶς ἐπιθυμεῖ νὰ διατηροῦμε φρόνημα ταπεινώσεως καὶ ὑπακοῆς σὲ Αὐτόν, καὶ ὄχι ἀλαζονείας καὶ αὐτάρκειας. Αὐτὸ σημαίνει νὰ μάθουμε νὰ ἀκοῦμε προσεκτικὰ τὴν συνείδησή μας, τὸν πνευματικὸ καὶ τὸν ἐπίσκοπο.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀφήνῃ στὸν Θεὸ τὸν πρῶτο λόγο, τότε καὶ ὁ Θεὸς τὸν τιμᾷ περισσότερο ἀπὸ ὅσο μπορεῖ νὰ φαντασθῆ.

ΝΕΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΕΣ

**Μόλις ἐκυκλοφορήθη τὸ ἐνημερωτικὸ
φυλλάδιο:**

**ΝΕΟΠΑΓΑΝΙΣΜΟΣ – Η ΑΠΕΙΛΗ
ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ**

Ἔκδοσις: ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

Τηλέφωνα γιὰ παραγγελίες:

210-7272381, 210-7272380

**Ἐκδόθηκαν ἐπίσης καὶ κυκλοφοροῦνται
ἀπὸ τὴν «Ἀποστολικὴ Διακονία»:**

Νέο «ΙΕΡΑΤΙΚΟΝ», σχῆμα μεγάλο,
ἐκδοσις βελτιωμένη, καλαισθητὴ μὲ νέα
στοιχειοθεσία. Τιμὴ 16 €.

*Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἁγiasμοῦ
τῶν Θεοφανίων, σχῆμα μεγάλο, νέα
καλαισθητὴ ἐκδοσις. Τιμὴ 4,40 €.*

ΠΕΡΙ ΑΡΧΑΙΟΛΑΤΡΙΑΣ

ΕΝΑΣ «ΦΙΛΟΣ» ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΛΙΑ

Τοῦ Ἀρχιμ. Σεραφεῖμ Τ. Ζαφεῖρη

Πολὺς λόγος γίνεται τελευταῖα, διὰ τὸ παλαιὸν ὅσο καὶ νεοφανέν θέμα τῆς Ἀρχαιολατρίας. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ περὶ αὐτοῦ. Χρειάζεται ὅμως ὁπωσδήποτε ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ θέματος καὶ γιὰ τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Ἱεροῦ Θυσιαστηρίου καὶ τοὺς ἱεουργοὺς τοῦ ἁμβωνος καὶ τῆς ἔδρας, μιά καὶ οἱ ποιμαντικοὶ καὶ ἱεραποστολικοὶ τοὺς βηματισμοὶ τοὺς φέρνουν κοντὰ στὸν πληγωμένο καὶ πλανεμένο ἄνθρωπο. Οἱ παρακάτω σκέψεις εἶναι ἀπαντήσεις σὲ ἀντίστοιχες κατηγορίες ποὺ ἀκούγονται συχνά-πυκνά γύρω μας.

1. Ἐὰν ὑπάρχη ἓνας χώρος ἐντὸς τοῦ ὁποίου **διεφυλάχθη ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία**, διεσώθησαν καὶ διὰ τῆς ἀντιγραφῆς ἀναπαρήχθησαν πλεῖστα ὅσα ἀρχαῖα κείμενα, κώδικες καὶ χειρόγραφα, πάπυροι καὶ περγαμνές, εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Ἀνατολικοῦ Ὁρθοδόξου Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον οὐσιαστικὰ διαφέρει τοῦ Δυτικοῦ Μεσαίωνα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἄδικα κατηγορεῖται ὡς σκοταδιστικὸ καὶ ἀνελεύθερο. Τὰ Μοναστήρια τῆς Ὁρθοδόξου κατὰ Ἀνατολὰς Ἐκκλησίας δὲν ὑπῆρξαν μόνο τὰ εὐλογημένα ἐργαστήρια τῆς ἀρετῆς οὔτε μόνο οἱ προμαχῶνες τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ ὑπῆρξαν συγχρόνως καὶ τὰ ταμεῖα τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πνεύματος, οἱ πνευματικὲς ἐκεῖνες τράπεζες ὅπου διεφυλάχθη ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ ἡ ἀρχαιοελληνικὴ σοφία. Μεγάλοι ἄνδρες τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, ὁ Μέγας Φώτιος, ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι διδάσκαλοι τοῦ Γένους, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν πλειονότητά τους ὑπῆρξαν ἀνώτεροι κληρικοί, περιέβαλαν μὲ ἀπόλυτο σεβασμὸ τὴν θύραθεν σοφία τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ ἀντλοῦσαν ἀπ' αὐτὴ ὄχι μόνο τὴν φιλοσοφία, τὴν γλώσσα, τὴν ὀρολογία, γιὰ νὰ διατυπώ-

σουν τὰ δόγματα, ὅσα βεβαίως δὲν ἤρχοντο σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ Ἱερὸ Εὐαγγέλιο. Τί ὅμως δὲν πῆραν ἀπὸ τὸν ἀρχαιοελληνικὸ κόσμο; Δὲν ἐνεκολπώθησαν τὴν περὶ Θεοῦ, κόσμου καὶ ἀνθρώπου ἀντίληψη. Δὲν πῆραν τὴν θρησκεία τους, δηλ. τὴν θεολογία, τὴν κοσμολογία καὶ ἀνθρωπολογία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Σαφῶς δὲ καὶ τὸ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἐρώτημα τῆς ἀρχαιότητος. Αὐτὰ τὰ τελευταῖα ὑπῆρχαν κατὰ τρόπο τέλειο στὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Τὰ νηπιώδη καὶ συγκεχυμένα ἰδεολογήματα τῶν πρὸ Χριστοῦ Ἑλλήνων, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν, ὅπου γῆς, οὔτε ἔλυναν τὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων οὔτε ἀπαντοῦσαν στὶς βαθύτερες ἀναζητήσεις καὶ ἐφέσεις τῆς ψυχῆς των. Γι' αὐτὸ πάρα πολὺ εὐκόλα καὶ ἀπλὰ ἔκαναν τὴν ἐκλογή τους. Ἀσπάστηκαν μὲ ὅλη τους τὴν καρδιά τὸν Χριστιανισμό, καὶ μάλιστα στὴν τελειότερα του μορφή, τὴν Ὁρθοδοξία. «*Ἐξέκλιναν τὰς ἀκάνθας ἀπὸ τὴν ροδωιάν*», ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ κράτησαν τὸ ἄνθος. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ χώρα σοφῶν καὶ ἡρώων ἔγινε καὶ χώρα ἀγίων καὶ μαρτύρων. Συγκεκριμένα, ὁ Κολοκοτρώνης ἔλεγε ὅτι «*ἓνα πρόσωπο μᾶς χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας: ὁ Χριστός*».

2. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ γενικὰ θα μπορούσαμε νὰ ἀπαντήσωμε σὲ ἐπὶ μέρους κατηγορίες εἰς βάρος τῆς Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν ἀρχαιολατρῶν. Ἐπὶ παραδείγματι, ἡ μομφή ὅτι **οἱ Χριστιανοὶ κατέστρεψαν ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἱερά δὲν εὐσταθεῖ**. Καὶ τοῦτο διότι δὲν θὰ ὑπῆρχαν καθόλου ἀρχαῖα μνημεῖα στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια, τὰ ὁποῖα βεβαίως σήμερα, δεσπόζουν καὶ γίνονται δέκτες τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς ἐπισκέψεως Ἑλλήνων καὶ ξένων. Γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀκρίβεια ὀφείλουμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔγιναν τέτοιου εἴδους καταστροφές ἀπὸ δυὸ

Οι Τρεις Ιεράρχες. Δεύτερο ήμισυ του 14ου αιώνα.

αυτοκράτορες του Βυζαντίου, τον Κωνσταντίνο και τον Ουάλεντα, οι οποίοι, και είναι πάρα πολύ βασικό αυτό, έπασχαν ως προς το Όρθοδοξο δόγμα, διότι ήσαν Άρειανόφρονες. Έγιναν επίσης καταστροφές μνημείων και από τον Άλάρικον, Βασιλέα των Γόθων, τότε όμως οι Όρθόδοξοι Χριστιανοί μετέτρεψαν, χωρίς να κατεδαφίσουν, τα αρχαία μνημεία σε ιερούς ναούς, για να τα προφυλάξουν. Όταν δε από την δράσιν των φυσικῶν φαινομένων (σεισμοί) κατέπιπταν βωμοί και ιερά των προγόνων μας, οι Όρθόδοξοι Χριστιανοί δεν είχαν κανένα πρόβλημα να ένσωματώσουν στους δικούς τους ναούς ύλικά των αρχαίων ναῶν (κιονόκρανα). Τελευταία έκδόθηκε ένα σπουδαιότατο βιβλίο-ντοκουμέντο για την δράση των Ίησουϊτών στην Ελλάδα. Εκεί αναφέρεται με συγκεκριμένα στοιχεία ή μανία καταστροφής των μνημείων του αρχαιοελληνικού πολιτισμοῦ από τους απεσταλμένους του Πάπα. Όπως καταλαβαίνει όμως ο καθένας, δεν είναι δίκαιο να χρεωθῆ ή Όρθόδοξη Έκκλησία τα άμαρτήματα του παπισμοῦ ούτε να απολογῆται για τα σφάλματά του. Θα ήταν λάθος

ή παράλειψη του γεγονότος ότι αγάλματα και βωμοί έκρημνίζοντο με την θεϊκή χάρη και δύναμη των αγίων, όπως του αγ. Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, όταν τους ώδηγοῦσαν άλυσσοδεμένους να προσκυνήσουν τα εἰδῶλα. Το σημεῖον του Τιμίου Σταυροῦ το ὁποῖον έχαρασαν στον ὀρίζοντα, ενώπιον των εἰδῶλων και βωμῶν, μετὰ πίστεως κατέρριπτε την δύναμη του έχθροῦ.

3. Μία δεύτερη κατηγορία ἐναντίον τῆς Έκκλησίας για την στάσιν της ἐναντι του αρχαιοελληνικοῦ πνεύματος ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας, τὴν ὁποῖαν ἐφόνευσαν οἱ Χριστιανοί. Προσεκτικωτέρα ὁμως μελέτη των σχετικῶν κειμένων ἀποδεικνύει ὅτι ἐφονεύθη ὑπὸ του ὄχλου ἀορίστως. Νομίζω ὅτι δὲν συγκρίνεται αὐτὴ ἢ περίπτωση μετὰ τὰ ἑνδεκά ἑκατομμύρια μαρτύρων που εἶχε ἡ Έκκλησία τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες ἐκ μέρους των εἰδωλολατρῶν ἀπανταχοῦ τῆς Ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, οὔτε μπορούμε να ἀποδίδουμε, ἐμμέσως πλὴν σαφῶς, κατηγορίες στους ἐκκλησιαστικούς ἡγέτες τῆς περιοχῆς και ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐξάλλου, ἄς μὴν ὑπερφηνεύωνται οἱ ἀρχαιολάτρες για τοὺς φιλοσόφους τους γενικῶς, των ὁποῖων ἢ ζωὴ δὲν εὐωδίαζε και τόσο ἀπὸ ἀγνότητα, φαινόμενο συχνότατο και γνωστό σ' αὐτοὺς, και στους ὁποῖους ἢ πράξη τῆς ζωῆς διέψευδε συχνὰ τὴν θεωρία. Ἡ Όρθόδοξη Ἀλήθεια δὲν εἶχε ἀνάγκη βίας για να ἐπιβληθῆ, ὅπως ἢ εἰδωλολατρικὴ πλάνη. Ἐπαρκοῦσε ὁ χαριτωμένος λόγος τῆς Ἀγίας πανσόφου Αἰκατερίνης για να ὀδηγήσει στὴν πίστη του Χριστοῦ τοὺς 150 σοφοὺς στὴν Ἀλεξάνδρεια, ἀντιδίκους της πρὶν, ἁγίους μάρτυρας του Χριστοῦ μετὰ.

4. Τὸ θέμα των Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων χρησιμοποιεῖται συχνότατα ὡς τρίτη κατηγορία εἰς βάρος τῆς Έκκλησίας, ἐνεκα τῆς καταργήσεως των ὑπὸ του Θεοδοσίου. Ἀλλὰ ὁ Μέγας Θεοδόσιος δὲν κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες ὡς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες ἀπλῶς, ἀλλὰ ὡς θρησκευτικὸ γεγονός. Ὁ ἴδιος αυτοκράτορας κατήργησε και κάθε ἄλλη εἰδωλολατρικὴ τελετὴ. Συγχρόνως, δὲν μπορούσε ἓνα Όρθόδοξο

βυζαντινό κράτος, έμπνεόμενο από τὸ Εὐαγγέλιο, νὰ συμβιβάσῃ γυμνικούς ἀγῶνες μετὴν ἀγνότητά τῆς ζωῆς καὶ τὸ χριστιανικὸ ἦθος ποὺ ἤθελε γιὰ τὴν κοινωνία. 5. Εἶναι ἀπορίας ἄξιον πὼς μποροῦμε νὰ καυχώμαστε γιὰ μιὰ κοινωνία στὴν ἀρχαιότητα, ἢ ὁποῖα ἦταν **κοινωνία τῶν δλίγων**, κοινωνία τῶν δούλων καὶ στὴν ὁποῖα ἢ γυναῖκα, τὸ παιδί, ὁ γέρος, ὁ ἄρρωστος, τὸ ὄρφανὸ δὲν ἐτύχανον καμμιάς φροντίδας. Ἀλήθεια, ἄς μᾶς ποῦν οἱ ἀρχαιολάτρες κάτι γιὰ τὸν Καιάδα. Ἄραγε ποιά ἀπάντηση ἔδωσε ἢ ἀρχαία θρησκεία στὸ πρόβλημα τοῦ πόνου, τοῦ θανάτου, τῆς φτώχειας; Πὼς ἀπάντησε στὸ αἴτημα τῆς φιλανθρωπίας; Ἡ ἔμπρακτὴ καὶ ὀργανωμένη ἀγάπη εἶναι ἄγνωστη στοὺς κλασικούς χρόνους, εἶναι ἄνθος ποὺ φύεται μόνον στὸ εὐλογημένο ἔδαφος τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός, σύμφωνα μετὸ ὁποῖο, κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τῆς πανώλους στὴν Ἀλεξάνδρεια, στὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος μ.Χ., οἱ εἰδωλόλατρες τῆς περιοχῆς ἀπὸ φόβο ἐγκατέλειπαν μετὰ σπλαχνία στοὺς δρόμους τοὺς ἀρρώστους συγγενεῖς τους, τοὺς ὁποίους μετὰ ἀγάπη καὶ κίνδυνον περιέθαλπαν οἱ χριστιανοί. Στὸ Βυζάντιο ἀναγκάστηκαν οἱ αὐτοκράτορες μετὰ διάταγμα νὰ ἀπαγορεύσουν τὴν ἴδρυση ἄλλων φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, διότι εἶχε γεμίσει ὁ τόπος.

6. Ἐπίσης, θὰ θέλαμε νὰ σημειώσουμε στὴν παρούσα ἀναφορὰ γιὰ τὸ θέμα τῆς ἀρχαιολατρίας κάτι καὶ γιὰ τὸ **πρόσωπο τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου**. Τὸν αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸ οἱ Νεοειδωλόλατρες τῶν θεωροῦν «*προστάτην ἁγίων τους*». Ὁ δυστυχὴς αὐτὸς ἄνθρωπος ἦτο Χριστιανὸς τὸ πρῶτον, ἐπρόδωσε ὅμως τὸ χριστιανικὸ βάπτισμά του μετὰ τὴν μύησή του στὴν εἰδωλολατρία, ὅπως ἀναφέρει ὁ συμφοιτητῆς του στὴν Ἀθήνα ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ ὁποῖος καὶ ἀποκαλύπτει χαρακτηριστικὰ τὴν διχασμένη προσωπικότητα τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τίς ἀλληλοσυγκρουόμενες πνευματικὲς καταστάσεις τῆς ψυχῆς του κατὰ τὴν ὥρα τῆς μύησεως, ὅπως ἐπίσης τὸν ἐπονείδιστο βίῳ καὶ τὴν πολιτεία του. Ἀλήθεια, γιατί ξεχνᾶμε τί εἶπε τὸ δαιμόνιον στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ὡς ἀπάντησιν στὸ ἐρώ-

τημα τοῦ Ἰουλιανοῦ γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἀρχαίας θρησκείας; Ἔσβησαν πλέον ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ συγκροτοῦσαν τὸ δωδεκάθεο. Ἀλήθεια, γιατί ξεχνᾶμε τὴν ὁμολογία τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰουλιανοῦ λίγο πρὶν ξεψυχήσει, χτυπημένος ἀπὸ περσικὸ βέλος, «*Νενίκηκάς με Ναζωραῖε*».

7. Ἡ θρησκεία τοῦ δωδεκαθέου εἶναι μιὰ θρησκεία ἀγροτικὴ, ἐθνικὴ, δαιμονικὴ, ρατσιστικὴ. Ἀγροτικὴ κατὰ τὸν Ἡσίοδον, δαιμονικὴ κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἐθνικὴ, διότι ἀφορᾶ μόνον τοὺς Ἕλληνες, ρατσιστικὴ, διότι δὲν ἐνέπνευσε κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἀδύνατα ἀνθρώπινα πλάσματα. Δὲν μπορεῖ νὰ ἀγκαλιάσῃ συνεπῶς ὅλο τὸν κόσμον, ὅπως κάνει ὁ Χριστιανισμὸς. Ἡ Ἁγία Γραφή λέγει ὅτι οἱ «*θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἶναι δαιμόνια*». Στὴν περίπτωσι τοῦ δωδεκαθέου μποροῦμε κάλλιστα νὰ ποῦμε, συμπληρώνοντας, ὅτι εἶναι καὶ εἰδωλοποίηση τῆς φαντασίας τῶν ἀρχαίων, καὶ θεοποίηση τῶν παθῶν τους καὶ ὠραιοποίηση τῆς προσωπικῆς τους ἀμαρτωλότητος. Στὴν Ἀρχαιολατρία δὲν ἐδημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι τοὺς θεοὺς των.

8. Ἡ ἀπόρριψη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μάλιστα ἀπὸ τοὺς Νεοπαγανιστές, ἐπειδὴ δῆθεν ἀποτελεῖ τὴν ἱστορία τῶν Ἑβραίων, εἶναι ἐπιπλέον ἓνα μεγάλο τους λάθος. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναγνωρίζεται, ἐπικυρώνεται, ἐπαληθεύεται, συμπληρώνεται ἀπὸ τὸν Χριστὸ, ἀποτελεῖ τὴν προφητικὴ καὶ γενεαλογικὴ προϊστορία του καὶ ἀνήκει πλέον μαζί μετὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὅπου δὲν ὑπάρχει «*Ἕλλην ἢ βάρβαρος, ἄρσεν ἢ θῆλυ, δούλος ἢ ἐλεύθερος*».

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν πάγιες, διαχρονικὲς καὶ ἰσχύουσες ἀπόψεις καὶ θέσεις τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας, τίς ὁποῖες πρέπει νὰ ἀποδέχωνται τὰ ζωντανὰ μέλη τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι «*χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας*», ὁ μόνος ζωντανὸς καὶ ἀληθινὸς Θεός, *εἰς τὸν Ὅποῖον πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις*.

Παπα-Μιχάλης Ντάκος

Ὁ Θρυλικὸς βορειοηπειρώτης ἱερεὺς

Τοῦ Μιχαήλ Γ. Τρίτου
Ἐπικούρου καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ μὲ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 4337/13-11-1967 διάταγμα τοῦ προεδρείου τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀλβανίας, ἡ Ἀλβανία ἔγινε τὸ πρῶτο καὶ μοναδικὸ κράτος στὸν κόσμο, πού συνταγματικὰ ἀπαγόρευσε κάθε θρησκευτικὴ ἔκφραση. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Ἀναστάσιος «... οἱ περισσότεροι κληρικοὶ συνέχισαν τὴ ζωὴ τους ὡς ἐργάτες στοὺς δρόμους, στοὺς σταύλους, γενικὰ σὲ ταπεινωτικὲς ἐργασίες. Ἐλάχιστοι ἱερεῖς συνέχισαν καὶ κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς νὰ λειτουργοῦν. Ἀρκετοὶ ἀντιστάθηκαν καὶ πλήρωσαν τὴν πιστότητά τους μὲ φυλακὴ καὶ ἐξορία καὶ πέθαναν χωρὶς νὰ ἀνακαλυφθοῦν ποτέ τὰ ἴχνη τους. Μερικοὶ ἔμειναν ἐγκλειστοὶ στὸ σπῆτι τους, γιὰ νὰ μὴν ξυριστοῦν καὶ βγάλουν τὰ ράσα». Ὅταν ὁ Μακαριώτατος Ἀναστάσιος ἐπισκέφθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν Ἀλβανία, τὸ ἔτος 1991, ὑπῆρχαν μόνον 15 ὀρθόδοξοι κληρικοὶ, πού ἀπέμειναν ἀπὸ τοὺς 347 ἱερεῖς πρὸ τοῦ διωγμοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐλαχίστων ἱερέων πού ἐπέζησαν κάτω ἀπὸ τὸ ἀθεϊστικὸ καθεστῶς, ἦταν καὶ ὁ ἠρωϊκὸς παπα-Μιχάλης Ντάκος τῆς Δερβιτσάνης, πού ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὴν 9 Μαρτίου 1998. Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως τεσσάρων ἐτῶν ἀπὸ τὴν κοίμησή του κρίνουμε σκόπιμο νὰ ἀναφερθοῦμε στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, τιμώντας στὸ πρόσωπό του ὄλους ἐκείνους τοὺς μάρτυρες κληρικοὺς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, οἱ ὁποῖοι στὰ δύσκολα χρόνια τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας «ἐλιθάσθησαν, ἐπίρσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον» (Ἐβρ. ια', 37).

Ὁ παπα-Μιχάλης Ντάκος, γυιὸς τοῦ Φίλιππα καὶ τῆς Γιαννούλας Ντάκου, γεννήθη-

κε τὸ 1918 στὴ Δερβιτσάνη, τὸ μεγαλύτερο σὲ πληθυσμὸ καὶ ἑλληνικὴ ὁμοιογένεια κεφαλοχώρι τῆς σημερινῆς Ἀλβανίας. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τῆς γενέτειράς του. Στὴ συνέχεια ἀκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα του, πού ἦταν κτίστης. Παράλληλα, ἐπειδὴ ὁ πατέρας του ἦταν καὶ νεωκόρος τοῦ ναοῦ τοῦ χωριοῦ, ζοῦσε ἀπὸ κοντὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπηρετώντας ἀρχικὰ ὡς ἱεροψάλτης.

Προικισμένος μὲ καλὴ φωνὴ ἔγινε ἕνας πολὺ καλὸς ἱεροψάλτης. Στὴν ἐφημερίδα «Βορειοηπειρωτικὸς Ἀγὼν» τοῦ Μαρτίου-Ἀπριλίου 1998 ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐνώσεως Δροπολιτῶν Βορείου Ἠπείρου Βασίλειος Διαμάντης, γράφει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: «Θυμᾶμαι ἀκόμα πολὺ ἔντονα τὴ Μεγάλη Παρασκευὴ τοῦ 1939, τὴ χρονιά πού οἱ Ἰταλοὶ κατέλαβαν τὴν Ἀλβανία καὶ ὁ κόσμος ἦταν τρομοκρατημένος γιὰ τὸ τί θὰ ξημέρωνε αὔριο. Ὁ τότε εἰκοσάχρονος Μίχο Ντάκος ἔψαλλε στὴ γεμάτη ἀπ' τὸν φοβισμένον κόσμον ἐκκλησία, πρὶν ἀπ' τὴν ἀποκαθλήωση τοῦ Χριστοῦ, τὸ τροπάριο "Σήμερα, κρεμάται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας...". Σὰν παιδί συνέδεσα τόσο ἄμεσα τὶς ὥρες τῆς κορύφωσης τοῦ θείου Δράματος, μὲ τὴ μορφὴ του, καὶ στὴν ψυχὴ μου χαραχθηκε τόσο ἔντονα ἡ εἰκόνα του, ὥστε ἡ στεντορία καὶ ἀρμονικὴ φωνὴ του ἀντηχεῖ ἀκόμα στ' αὐτιά μου».

Ἀπὸ τὸ 1950-53 φοίτησε στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ Ἀργυροκάστρου. Στὴ συνέχεια νυμφεύθηκε τὴ Βικτωρία, τὸ γένος Μιχ. Γκούτζου. Καρπὸς τοῦ γάμου τους ἦταν ἕξι παιδιὰ, τέσσερα ἀγόρια καὶ δύο κορίτσια. Τὸ 1952 χειροτονήθηκε διάκονος καὶ τὸ 1954 πρεσβύτερος ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ἀργυροκάστρου Δαμιανό. Ὡς διάκονος ὑπηρέτησε στὸν Ἱερό Μη-

τροπολιτικό ναό Ἀργυροκάστρου καὶ ὡς πρεσβύτερος τοποθετήθηκε στὸν ἱερό ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου Δερβιτσάνης, ὅπου ἀνέπτυξε μεγάλη θρησκευτική, ἐθνική καὶ κοινωνική δράση.

Στὰ δύσκολα χρόνια τῆς κομμουνιστικῆς δικτατορίας τοῦ Ἐμβέρ Χότζα, τοῦ ζητήθηκε ἀπὸ τὴ φοβερὴ «Σιγκουρίμι» νὰ γίνεῖ καταδότης τῆς ἀσφάλειας. Ὁ ἥρωϊκὸς ὁμως παπα-

τσάνης. Ὁ παπα-Μιχάλης Ντάκος ἀντιστάθηκε δυναμικά. Μὴ μπορώντας ὁμως νὰ συνεχίσει τὴν ἀντίστασή του, πρὶν τοὺς παραδώσει τὰ κλειδιά, πῆρε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ Ἅγιο Δισκοπότηρο, τὰ ὁποῖα διαφύλαξε στὸ σπίτι του. Δυστυχῶς, ἡ ἱστορικὴ Ἐκκλησία τῆς Δερβιτσάνης, ἀφοῦ λεηλατήθηκε, μετατράπηκε σὲ ἀποθήκη λιπασμάτων τοῦ γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ

Ἡ Ἱ. Μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἀπολλωνίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας.

Μιχάλης, ἀπάντησε: «*Αὐτὸ ποὺ μοῦ ζητᾶτε δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάνω, γιατί θὰ προδώσω τὸν ὄρκο ποὺ ἔδωσα ὡς ἱερωμένος, καὶ θὰ παραβῶ τοὺς θεῖους κανόνες τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως, ἂν προδώσω τὰ ὅσα οἱ χριστιανοὶ μοῦ ἀποκαλύπτουν κατὰ τὴν ἐξομολόγησή τους*». Αὐτὸ στοίχησε πάρα πολὺ στὸν παπα-Μιχάλη καὶ τὴν οἰκογένειά του, ἀφοῦ τὸ κομμουνιστικὸ καθεστῶς ἦταν πολὺ σκληρὸ ἀπέναντί τους.

Τὸ 1967, ὅταν διὰ νόμου καταργήθηκε ἡ ἐκκλησιαστικὴ λατρεία, τοῦ ζητήθηκε νὰ παραδώσει στὰ ὄργανα τοῦ κόμματος τὰ κλειδιά τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Κοιμήσεως Θεοτόκου Δερβι-

παρέμεινε σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση μέχρι τὸ 1990.

Τὸ ὄνομα τοῦ παπα-Μιχάλη συνδέθηκε μέ τὴν ἱστορικὴ θεία λειτουργία τῆς 12.12.1990, γιορτῆς τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος. Ὅπως γράφει ὁ πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Δροπολιτῶν Βασίλειος Διαμάντης, ὁ π. Μιχαήλ «... *χωρὶς ράσα καὶ ἱερά ἄμφια, πῆρε τὸ εὐαγγέλιο καὶ τὸ ἅγιο δισκοπότηρο ποὺ εἶχε διαφυλάξει κρυμμένα καὶ πῆγε ψηλὰ στὸ βουνό, ὅπου βρίσκεται τὸ ξωκλήσι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἐκεῖ, ἐνώπιον πολλῶν παράτολμων χριστιανῶν τῆς Δερβιτσάνης, κάνει τὴν πρῶ-*

τη, μετά την κατάργηση τῆς θρησκείας τὸ 1967, θεία λειτουργία σὲ ὅλη τὴν Ἀλβανία. Τὸ γεγονός αὐτὸ μεταδίδεται ἀστραπιαῖα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα σὲ ὅλη τὴ Βόρειο Ἡπειρο καὶ οἱ χριστιανοὶ υἰώθουν ψυχικὴ ἀγαλλίαση καὶ παίρνουν κουράγιο...».

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ παπα-Μιχάλης λειτουργεῖ κανονικὰ στὴν Ἐκκλησία τῆς Δερβιτσάνης καὶ γίνεται πολύτιμος συνεργάτης τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀναστασίου, ὁ ὁποῖος τὸν ὄρισε Ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο τῆς Μητροπόλεως Ἀργυροκάστρου. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ πρόσφερε πολύτιμες ὑπηρεσίες στὸν βορειοηπειρωτικὸ ἑλληνισμό. Ἐπόπτευε 218 ἐνορίες μὲ 20 ἱερεῖς. Ἔτρεχε ὅπου τὸν καλοῦσαν γιὰ νὰ ἀγιάσει καὶ παρηγορήσει τοὺς πιστοὺς, νὰ τονώσει τὸ ἐθνικὸ τους φρόνημα καὶ νὰ τοὺς παρακαλέσει μετὰ δακρῶν νὰ μείνουν καὶ νὰ δημιουργήσουν στὸν τόπο τους. Ὁ π. Μιχαὴλ μὲ τὴν ἀγία του ζωὴ καὶ τὴ γενικότερη δραστηριότητά του ἔγινε τὸ ἐθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ σύμβολο τῶν βορειοηπειρωτῶν.

Πλήρης ἡμερῶν, ἀλλὰ καὶ ἔργων ἀγαθῶν, ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὴν Κυριακὴ 8.3.1998, λίγο πρὶν ἀρχίσει τὴν κυριακάτικη θεία λειτουργία. Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τελειωτὴς Ἰησοῦς, τὸν πῆρε στὸ ἐπουράνιο θυσιαστήριο, γιὰ νὰ μετάρχει μὲ τοὺς ἀγίους καὶ τοὺς ἀγγέλους τῆς θείας φωτοχυσίας καὶ τῆς ἐπουρανοῦ μυσταγωγίας. Νὰ πῶς περιγράφει τὴν τελετὴ τοῦ π. Μιχαὴλ ὁ Βασίλης Διαμάντης: «... Ἡ Κυριακὴ 8.3.1998 ἦταν γραφτὸ νὰ εἶναι ἡ τελευταία τῆς ζωῆς τοῦ Μιχ. Ντάκου. Τὸ πρῶτ' ἐκεῖνο, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν συγχωριανὸ του καντηλανάφτη Κων. Σταμούλη, πῆγε στὴν Ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ εἰσῆλθε στὸ ἱερό γιὰ νὰ προετοιμαστεῖ γιὰ τὴν καθιερωμένη Θεία Λειτουργία. Μετὰ ἀπὸ λίγα λεπτὰ ὁ καντηλανάφτης τὸν ἐρώτησε, ἂν ἦταν ὥρα νὰ χτυπήσει τὴν καμπάνα καὶ σὰν δὲν πῆρε ἀπάντηση καὶ στὴ δευτέρῃ ἐρώτησή του, μπῆκε στὸ ἱερό νὰ δεῖ τί συμβαίνει. Ἐκεῖ ἀντίκρουσε τὸν παπὰ σὰν θεϊκὸ ὄραμα καὶ σὲ στάση κατανυκτικῆς προσευχῆς νὰ εἶναι πεσμένος ἐπάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα ἀγκαλιὰ μὲ τὸν σταυρὸ τοῦ Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ...».

Ἡ κηδεῖα τοῦ παπα-Μιχάλη ἔγινε τὴν Τετάρτη 11 Μαρτίου στὴ Δερβιτσάνη, μέσα σὲ κλίμα βαθύτατης συγκίνησης. Τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας προέστη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀναστάσιος, ὁ ὁποῖος στὸν ἐπικηδεῖο λόγο του ἔξῃρε τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ πλούσιο ἐκκλησιαστικὸ ἔργο τοῦ μεταστάντος.

Μὲ θερμὰ ἐπίσης λόγια ἀποχαιρέτησαν τὸν ἀείμνηστο παπα-Μιχάλη ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὸ Ἀργυροκάστρο Κώστας Κακούσης, ὁ Βασ. Ντούλες ἐκ μέρους τῆς «Ὀμόνοιας» καὶ ὁ Μιχ. Μάσσιος ἐκ μέρους τῶν συγχωριανῶν του.

Στὶς ἐπανειλημμένες ἐπισκέψεις μου στὴν Ἀλβανία καὶ τὸν βορειοηπειρωτικὸ χῶρο, μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία γιὰ συνεργασία μὲ τὸν π. Μιχαὴλ. Ἦταν μιὰ ξεχωριστὴ χαρὰ καὶ ἐμπειρία. Στὸ πρόσωπό του διέκρινες τὸν σταυροαναστάσιμο χαρακτήρα τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, τὴν ἐκφραση τῆς γνήσιας καὶ βιωμένης ἀπλοϊκῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τὴ γλυκεῖα ἐλπίδα ὅτι θὰ ἔλθει καὶ γιὰ τὴ μαρτυρικὴ Βόρειο Ἡπειρο «ἡ αὐγὴ τῆς μυστικῆς ἡμέρας».

Ντυμένος μὲ τὰ ἀπλοϊκὰ καὶ μπαλωμένα ἱερά του ἄμφια, ἔβλεπες νὰ ἀκτινοβολεῖ στὸ ἀσκητικὸ πρόσωπό του τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀποστολικῆς ἀπλότητος καὶ ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας τῶν κατακομβῶν. Ἡ τέλεση τῆς θείας λειτουργίας ἦταν συγκλονιστικὴ. Λειτουργοῦσε βιωματικά, μὲ κατάνυξη καὶ διαρκὴ πνευματικὴ ἐγερευσιμότητα. Τὰ ροζιασμένα ἀπὸ τὶς σκληρὲς χειρωνακτικὲς ἐργασίες χέρια του κρατοῦσαν μὲ εὐλάβεια τὸ ἅγιο ποτήριο γιὰ νὰ μεταδώσουν τὴ θεία κοινωνία στὸ διψασμένο ἀπὸ τὴν πολυετὴ στέρησή της βορειοηπειρωτικὸ λαό, «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον».

Ὁ παπα-Μιχάλης ἦταν ἓνα φωτόμορφο τέκνο τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶχε ὑποστεῖ «τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν» ὅλα τὰ χρόνια, πού ἡ Ἐκκλησία στὴν Ἀλβανία ἦταν σὲ κατάσταση σκληροῦ διωγμοῦ. Ἦταν μιὰ μαρτυρία Ὀρθοδοξίας καὶ Ἑλληνισμοῦ. Ἕνας γνήσιος ἐκφραστὴς τῆς ἀγωνίας, τῶν πόθων καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἦς ἔχουμε τὴν εὐχή του.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Του Κωνσταντίνου Χολέβα

Ο Έκκλησιαστικός Όργανισμός «Αλληλεγγύη»

Με πρωτοβουλία του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστοδούλου ή Εκκλησία της Ελλάδος ίδρυσε ένα μη κερδοσκοπικό οργανισμό με την επωνυμία «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ». Συγκεκριμένα, η Ίερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών και το Διορθόδοξο Κέντρο της Εκκλησίας της Ελλάδος συνέβαλαν στην ίδρυση αυτού του Όργανισμού. Η «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ» έδρευε στην Ίερά Μονή Πεντέλης και προσφάτως άνοιξε γραφεία και στο κέντρο της Αθήνας, στην οδό Αριστοδήμου 11, στο Κολωνάκι (τηλ. 210-7235273).

Ο Όργανισμός αυτός έχει ως σκοπό την κοινωνική και οικονομική στήριξη των λιγότερο εύνοουμένων κοινωνικών ομάδων και τη βελτίωση της διαβιώσεώς τους μέσω της παροχής κάθε δυνατής ήθικης και υλικής συμπαράστασης. Αποβλέπει επίσης στην προώθηση της ενεργού συμμετοχής των κοινωνικώς αποκλεισμένων ομάδων στα κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά δρώμενα της Ελληνικής κοινωνίας. Ένεργοποιείται με ιδιαίτερη έμφαση στην προσπάθεια ανάπτυξης των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, της πρώην Σοβιετικής Ένώσεως και άλλων δοκιμαζομένων περιοχών του Τρίτου Κόσμου. Κατά τους τελευταίους μήνες η «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ» απέστειλε ανθρωπιστική βοήθεια στην Παλαιστίνη και στην Ρουμανία, δώρησε ασθενοφόρα στο Αφγανιστάν και στο Κοσσυφοπέδιο, συνέβαλε στην έπισκευή Όρθοδόξων Ναών στο Κοσσυφοπέδιο και στην κατασκευή Σχολείου στην Αλβανία. Προσφάτως η «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ» απέστειλε ανθρωπιστική βοήθεια ύψους 110.000 ΕΥΡΩ μέσω του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων προς τους άναξιοπαθούντες της Μέσης Ανατολής άνεξαρτήτως φυλής ή θρησκείας.

Πόροι της «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ» είναι οι εισφορές των εταίρων της καθώς και δωρεές, χορηγίες, έκτακτες ένισχύσεις, έπιχορηγήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή από διεθνείς οργανισμούς, από φυσικά και νομικά πρόσωπα του ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου καθώς και έσοδα δραστηριοτήτων της κατά την λειτουργία της. Τα έσοδα αυτά δέν της προσδίδουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

Η διεύθυνση της «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ» στο Διαδίκτυο είναι: www.solidarity.gr

Ένδιαφέροντα Εύρηματα Δημοσκοπήσεως

Στις αρχές Δεκεμβρίου 2002 δημοσιεύθηκε η έξαμηνιαία τακτική δημοσκόπηση της Έταιρίας MRB. Μεταξύ των άλλων εύρημάτων της δημοσκόπησης παρατηρούμε ότι έτέθη και το έρώτημα ποιά θεωρούν οι Έλληνες πολίτες ως τα σημαντικότερα προβλήματα της χώρας μας. Στην πρώτη θέση των άπαντήσεων βρίσκεται η άνεργία με ποσοστό 62,8%. Αντιθέτως, στην τελευταία θέση τοποθετούν οι πολίτες τις σχέσεις Κράτους-Έκκλησίας με ποσοστό 0,5%. Από τα εύρηματα αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε τα έξης: α) Το πρόβλημα της άνεργίας άποτελεί κοινωνική μάστιγα και άπασχολεί όλο και περισσότερους συναθρώπους μας. Ο κάθε έφημέριος μπορεί και πρέπει να ευαισθητοποιήσει περισσότερο τους ένορίτες του στον τομέα της κοινωνικής αλληλεγγύης και της βοήθειας προς άτομα και οικογένειες που ύποφέρουν. Τα Φιλόπτωχα Ένοριακά Ταμεία και όλες οι παρεμφερείς δραστηριότητες πρέπει με τρόπο δίκαιο και άποτελεσματικό να έντοπίζουν ποιό ένορίτες είναι εκείνοι που πλήττονται περισσότερο και να τους ένισχύουν κατά δύναμιν. β) Το δεύτερο συμπέρα-

σμα είναι ότι ελάχιστους συμπολίτες μας πείθει ή προπαγάνδα όρισμένων διανοητών ότι δῆθεν υπάρχει πρόβλημα στις σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Ὁ μέσος Ἕλληνας εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν συνταγματικὴ καὶ νομοθετικὴ κατοχύρωση τοῦ ρόλου τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπιθυμῆ τὴν διατήρηση καὶ διαφύλαξη τῶν ἀδιάσπαστων δεσμῶν Ὁρθοδοξίας καὶ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους ἀποτελοῦν πρόβλημα μόνο γιὰ ελάχιστους ὁπαδοὺς τῆς ἀποκοπῆς ἀπὸ τὶς ρίζες μας. Ὅσο, ὅμως, κι ἂν φωνασκοῦν ἀπὸ τὰ διάφορα Μέσα Ἐνημερώσεως, δὲν κατορθώνουν νὰ πείσουν τὸν ἑλληνικὸ λαό. Ἄλλωστε καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση μὲ τὴν Συνθήκη τοῦ Ἄμστερνταμ τοῦ 1997 ἔχει ἀποδεχθεῖ ὅτι τὸ νομικὸ καθεστῶς τῶν Ἐκκλησιῶν ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ νομοθεσία τῆς κάθε χώρας καὶ ὄχι ἀπὸ κάποιες γενικὲς Εὐρωπαϊκὲς Ὁδηγίες. Ὁμολογεῖ, δηλαδὴ, ἡ Εὐρώπη ὅτι κάθε λαὸς ἔχει δικαίωμα νὰ ἀποφασίζει γιὰ τὶς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους μὲ βάση τὴν Ἱστορία του, τὴν Παράδοσή του καὶ τὴν πολιτισμικὴ του ἰδιοπροσωπία.

Ἀπόφαση τῆς Δ.Ι.Σ. γιὰ τὴν Κουρὰ Μοναχῶν

Ἡ Διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὴν προσπάθειά της νὰ μεσολαβήσει στὴν ὄξυνση τῶν σχέσεων μεταξὺ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀττικῆς κ. Παντελεήμονος καὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Ὁρους Ἀμώμων, ὄρισε ὡς διαμεσολαβητὲς τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Μελέτιον καὶ Λαρίσης καὶ Τυρνάβου κ. Ἰγνάτιον. Ἡ σχετικὴ ἐπιστολὴ καλεῖ τοὺς δύο Μητροπολίτες νὰ ἔλθουν σὲ προσωπικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Σεβ. Μητροπολίτη Ἀττικῆς γιὰ νὰ διευθετηθεῖ βάσει τῶν Ἱερῶν Κανόνων τὸ ζήτημα τῆς μοναχικῆς κουρᾶς τῶν δοκίμων μοναχῶν τῆς προαναφερθείσης Μονῆς «ἐπ' ὠφελεία καὶ πνευματικῆ προόδῳ τοῦ χριστιανώμου πληρώματος καὶ τῆς αὐτόθι μοναστικῆς ἀδελφότητος».

Βράβευση Ἐθελοντικῶν Προσπαθειῶν τῆς Ἐκκλησίας (το θέμα του ἐξωφύλλου)

Στὶς 5 Δεκεμβρίου ἐορτάζεται ἡ Ἡμέρα τοῦ Ἐθελοντισμοῦ. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἐπέλεξε τὸ Ὑπουργεῖο Ὑγείας, Πρόνοιας καὶ Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων γιὰ νὰ βραβεύσει τὶς ἑθελοντικὲς προσπάθειες ποὺ διεκρίθησαν πανελληνίως καὶ οἱ ὁποῖες ἐπελέγησαν ἀπὸ τοὺς κοινωνικοὺς φορεῖς κάθε Νομοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν βραβεύθηκαν καὶ οἱ ἐξῆς ἑθελοντικὲς προσπάθειες ποὺ κοσμοῦν τὸν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας μας.

- Ὁ π. Ἡλίας Ἀλευρᾶς, ἐφημέριος τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίας Τριάδος Ναυπλίου, γιὰ τὴν παροχὴ βοήθειας σὲ νέους τοξικο-εξαρτημένους, φυλακισμένους καθὼς καὶ γιὰ τὴν συμβολὴ του στὴν αἱμοδοσία.

- Οἱ Ἐθελοντὲς τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου Λειβαδιᾶς, οἱ ὁποῖοι παρέχουν κοινωνικὴ ὑποστήριξη σὲ ὅσους τὴν χρειάζονται καὶ ἔχουν δημιουργήσει Τράπεζα Αἵματος καὶ Σύνδεσμο Ἀγάπης Γυναικῶν.

- Οἱ Ἐθελοντὲς τοῦ Κεντρικοῦ Ταμείου Εὐποΐας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου, οἱ ὁποῖοι προσφέρουν τὸ «*Τράπεζι τῆς ἀγάπης*» σὲ 120 ἀπόρους τῆς Καβάλας καὶ σὲ 60 ἄπορα ἄτομα στὴν Χρυσούπολη.

- Οἱ Ἐθελοντὲς τοῦ «*Βοήθεια στὸ Σπίτι*» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μομεμβασίας καὶ Σπάρτης, οἱ ὁποῖοι βοηθοῦν στὴν περίθαλψη, σίτιση καὶ στέγαση ἡλικιωμένων καὶ ἀτόμων μὲ εἰδικὲς ἀνάγκες.

- Ἡ Τράπεζα Αἵματος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ξάνθης καὶ Περιθεωρίου, ἡ ὁποία ἰδρύθηκε τὸ 1996 καὶ βοηθᾷ Χριστιανοὺς καὶ Μουσουλμάνους.

- Τὰ Συσσίτια τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κίτρους «*Ἄρτος ὁ Ἐπιούσιος*», μὲ ἔδρα τὸν Σβορώνο Πιερίας. Παρέχουν σίτιση σὲ 150 ἀπόρους ἀδελφούς μας.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΖ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ.
Ματθ. ΙΕ' 21-28 (9/2/2003)

*«Και ιδού γυνή Χαναναία... ἐκραύγασεν...
ἐλέησόν με Κύριε...»*

Μιά τραγική φιγούρα κάνει τήν ἐμφάνισή της, μέσα ἀπό τίς λίγες γραμμές τῆς σημερινῆς Εὐαγγελικῆς περικοπῆς. Μιά πονεμένη καί δοκιμασμένη καρδιά χτυπᾷ μέ ἐλπίδα καί προσμονή, μ' ἓνα χτύπο ἐκκωφαντικό πού μόνο ἀπαρατήρητος δέ μπορεῖ νά περάσει. Ἡ κραυγή μᾶς πονεμένης μάνας πού 20 αἰῶνες τώρα ἀκούγεται ἀκατάπαυστα νά ζητᾷ ἱκεταυτικά καί παρακλητικά «ἐλέησόν με Κύριε...».

Δέν εἶναι φυσικά ἡ μοναδική κραυγή ἱκεσίας καί προσευχῆς αὐτή τῆς Χαναναίας γυναίκας στίς σελίδες τῆς Καινῆς Διαθήκης. Διακρίνεται, ὅμως, ἀπό μιᾶ ιδιαίτερη ἔνταση καί ποιότητα, στοιχεῖα πού γίνονται ἀντιληπτά μόνο ἂν συγκριθοῦν καί ἀντιπαραβληθοῦν μέ ἄλλες ἀνάλογες καταστάσεις, ὅπως μᾶς τίς ἐξιστοροῦν οἱ τέσσερις Εὐαγγελιστές. Ἄς ὑποβληθοῦμε, λοιπόν, σ' αὐτή τῆ δοκιμασία τῆς ἀντιπαραβολῆς, ἀναλύοντας δύο ἄλλες περιπτώσεις ἱκετευτικῆς κραυγῆς καί παροτρύνοντας τοὺς ἑαυτοὺς μας νά τοποθετήσουμε μέ εὐλικρίνεια ὁ καθένας τῆ δική του προσευχή στήν κατηγορία πού τῆς ταιριάζει.

Ἄς μεταφερθοῦμε χρονικά μιᾶ ἐβδομάδα περίπου πρὶν ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου. Ὁ Ἰησοῦς εἰσέρχεται θριαμβευτικά στήν Ἁγία Πόλη Ἱερουσαλήμ, «οἱ δέ ὄχλοι οἱ προάγοντες καί οἱ ἀκολουθοῦντες ἐκραζόν λέγοντες ὡσαναὶ τῷ Υἱῷ Δαυίδ». Καί αὐτοὶ πού πήγαιναν μπροστά του κι ἐκεῖνοι πού τὸν ἀκολουθοῦσαν μετέφραζαν τὸν ἐνθουσιασμό τους σέ κραυγή, διοχέτευαν στίς ἰαχές τῆ συγκίνηση καί τὸ θαυμασμό τους. Ὑποδέχονταν τὸ

Τοῦ Ἄρχιμ. Ἐπιφανίου Οἰκονόμου

διδάσκαλο, τὸν τιμοῦσαν ὡς Μεσσία. Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ μιὰ αὐθόρμητη, πηγαία καί δυνατὴ κραυγή, μ' ἓνα, ὅμως, οὐσιώδες μειονέκτημα. Ἦταν κραυγή μάζας, ἐνὸς πλήθους πού εἶχε ἐνθουσιαστεῖ, ἀλλὰ δέν εἶχε τελικά, ὅπως ἀποδείχθηκε, βαθειὰ ἐπίγνωση τῶν γεγονότων καί τῆς σημασίας πού εἶχαν γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Αὐτὸ τὸ ἴδιο πλήθος, λίγο ἀργότερα, μετέβαλε τὴν κραυγὴ τῆς δοξολογίας σέ κραυγὴ πάθους καί μίσους μέ τὴ φράση «σταύρωσον αὐτόν».

Ἄς ἀφήσουμε, ὅμως, τὸ πλήθος καί τὴ μάζα τῶν ἀνθρώπων κι ἄς ἔρθουμε στήν περίπτωση ἐνὸς μαθητῆ, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς κορυφαίους τῆς χορείας τῶν Ἀποστόλων, τοῦ Πέτρου. Στὴ θάλασσα τῆς Γαλιλαίας, καθὼς τὸ φουρτουνιασμένο κύμα κόντευε νά πνίξει τὸ πλοῦριο τοῦ Πέτρου καί τοὺς ἐπιβαίνοντες σ' αὐτό, ἐκείνη τὴν τραγικὴ στιγμή ἐμφανίστηκε ὁ Κύριος «*περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης*». Ὁ Πέτρος φοβισμένος, μὰ καί συγκινημένος ἀπὸ τὸ ἀνήκουστο θέαμα, ζητᾷ ἀπὸ τὸν Κύριο νά τὸν πλησιάσει περπατώντας κι αὐτὸς στὰ μανιασμένα κύματα καί πῆρε τὴν ἀδεια. Βλέποντας, ὅμως, τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης νά τὸν ἀπειλοῦν φοβήθηκε καί νιώθοντας πὼς βυθίζεται «*ἐκραξε λέγων, Κύριε σῶσον με*». Ὁ Κύριος δέν ἀποδέχεται ἄμεσα αὐτὴ τὴν κραυγή, ἀντίθετα ἐλέγχει τὸ μαθητῆ: «*ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας;*». Ἡ κραυγὴ τοῦ φανέρωνε φόβο, ἀγωνία, πρόδιδε τὴν ὀλιγοπιστία του.

Ἄς ἔρθουμε τώρα στήν τρίτη κραυγὴ πού εἶναι τὸ ἀναύλισμα τῆς καρδιάς τῆς Χαναναίας γυναίκας, μᾶς γυναίκας πού δέν εἶχε ζήσει κοντὰ στὸν Κύριο, πού δέν ἀνῆκε κἂν στὸ ἐκλεκτὸ Ἰσραηλιτικὸ γένος, γιὰ τὴν ἕξνη, ἔθνικη, εἰδωλολάτρισσα. Αὐτὴ, ὅμως, ἡ γυναίκα γιὰ χρόνια πολλὰ εἶχε ζήσει συντροφιά μέ τὸν πόνο, εἶχε ἀναγκαστεῖ νά βλέπει τὸ σπλάχνο της νά σπαράζει κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ διαβόλου. Αὐτὴ ἡ μάνα κρᾶζει «ἐλέησόν με Κύριε». Καί τὸ ἐκπλη-

κτικό είναι πώς, παρόλες τις άπανωτές προσβολές και ταπεινωτικές φράσεις που της άπευθύνει ο Ίησους, συνεχίζει να φωνάζει, με δύναμη κι έπιμονή «Κύριε βοήθει μοι...». Φανέρωσε, έτσι, το μεγαλείο της ψυχής της, τη δύναμη της πίστης της και κατέληξε σε νίκη.

Τρεις κραυγές από διαφορετικά πρόσωπα, με άλλο κίνητρο, με άλλη έκβαση. Έκφράζουν και οι τρεις προσευχή, διαφορετικής, όμως, ποιότητας. Για να δούμε σε ποιά κατηγορία άπ' αυτές ταυριάζει να τοποθετηθεί ή δική μας προσευχή.

Μήπως προσευχόμαστε έπειδή προσεύχονται οι πολλοί, μήπως δοξολογούμε και ψάλλουμε, έπειδή και πολλοί άλλοι κάνουν το ίδιο; Μήπως δεχόμαστε τις ιερατικές εύλογίες, όπως τις δέχονται οι πολλοί; Αυτή ή κραυγή της προσευχής είναι έκφραση πρόσκαιρου ένθουσιασμού, δέ μας φέρνει σε άμεση και γνήσια έπικοινωνία με το Θεό. Η κραυγή μας είναι πανομοιότυπη με αυτή των Ίουδαίων που ύποδέχθηκαν τον Κύριο στα Ίεροσόλυμα παραμονές του πάθους Του.

Μήπως προσευχόμαστε με την όλιγοπιστία του Πέτρου, έχοντας μέσα μας, έστω και μικρή, την αίσθηση πώς τα προβλήματά μας ούτε ο ίδιος ο Θεός δέ μπορεί να τ' άντιμετωπίσει; Η όλιγοπιστία είναι ένα άνυπέρβλητο τείχος, ένα έμπόδιο που ύψώνεται ανάμεσα σ' έμάς και τον Κύριο και δέ μας αφήνει να έπικοινωνήσουμε όπως πρέπει μαζί Του.

Μήπως προσευχόμαστε όπως ή Χανααναία μητέρα με θερμή και ζωντανή πίστη, με ταπείνωση, με ύπομονή και βεβαία την έλπίδα πώς ο Κύριος, άργά ή γρήγορα, θα ένσκυψει στα προβλήματά μας και θα δώσει λύση;

Άν άνήκουμε στην πρώτη περίπτωση, πρέπει ν' άνησυχούμε, γιατί βρισκόμαστε πολύ πίσω και είμαστε έντελώς άκαλλιέργητοι πνευματικά. Άν άνήκουμε στην δεύτερη κατηγορία, έχουμε ανάγκη από ένίσχυση της πίστης μας, δια της μετανοίας και των μυστηρίων της Έκκλησίας μας. Άν άνήκουμε στην τρίτη κατηγορία, τότε ή προσευχή μας είναι ώριμος καρπός, είναι χάρισμα του Άγίου Πνεύματος, το όποιο, μακάρι, όσοι δέν κατέχουμε, γρήγορα ν' άποκτήσουμε. ΑΜΗΝ!

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΕΛΩΝΟΥ ΚΑΙ ΦΑΡΙΣΑΙΟΥ. Λουκ. ΙΗ' 10-14 (16/2/2003)

*Πώς να προσευχόμαστε;
«Και ό Τελώνης μακρόθεν έστώς...»*

Για τη σπουδαία έέργεια της προσευχής γίνεται λόγος στη γνωστή παραβολή του Τελώνου και του Φαρισαίου, όπως αυτή σκιαγραφείται στη σημερινή Ευαγγελική περικοπή. Η προσευχή είναι μιá πραγματικότητα που συνοδεύει την ανθρώπινη ύπαρξη άπό την πρώτη εμφάνισή της, στη γή, δεδομένου ότι ή κλήση του άνθρώπου προς το θεϊον είναι έμφυτη και φυσική. Η προσευχή, λοιπόν, έκλαμβάνεται σαν ένας πολύ σπουδαίος τρόπος έπαφής κι έπικοινωνίας του άνθρώπου με το Θεό, άγκαλιάζει την ύπαρξη του πιστού, τον τρέφει και τον άνακαινίζει.

Άν σκεφτεί κανείς ότι σήμερα ζούμε σε μιá έκκοσμηκευμένη κοινωνία, στα πλαίσια της οποίας έκδηλώνεται άμεσα ή τάση της άποστασιοποίησης και άυτονόμησης του άνθρώπου άπό το Θεό και ή νοοτροπία της έποχής μας συμβουλεύει άποκλειστική στήριξη στις ανθρώπινες δυνατότητες και προοπτικές, ή προσευχή φαντάζει πλέον ως ο μοναδικός τρόπος προσέγγισης κι έπιστροφής του άνθρώπου στο δρόμο του Θεού. Γι' αυτό και ο διάσημος βιολόγος Carrel τη χαρακτήρισε «δύναμη μέσα στην όλότητα του άνθρωπίνου πολιτισμού, δύναμη τόσο πραγματική, όσον άποτελεί και ή βαρύτητα, δύναμη ή όποία φέρνει σ' έπαφή με την άνεξάντλητη κινητήρια δύναμη του σύμπαντος και δημιουργεί έξακριβωμένες και πιστοποιημένες θαυμάσιες μεταβολές, άνακαινίσεις, έξυγιάνσεις και θεραπείες, όχι μόνο στη ζωή εκείνου ο όποιος προσεύχεται, αλλά και στη ζωή των άλλων, ύπέρ των όποιων προσεύχεται».

Άλλά γνωρίζουμε, έμεις οι Χριστιανοί, πώς πρέπει να προσευχόμαστε, προσευχόμαστε σωστά ή ο καθένας μας έκλαμβάνει κατά τρόπο διαφορετικό το κορυφαίο αυτό κεφάλαιο της προσευχής;

Ο Εὐαγγελιστὴς Λουκάς. Μικρογραφία βυζαντινοῦ χειρογράφου

Τὸν ὀρθὸ τρόπο τῆς προσευχῆς μᾶς τὸν ὑποδεικνύει ἡ σημερινὴ παραβολή, ὅπως αὐτὸς ἐνσαρκώνεται ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Τελῶνη.

Ἡ προσευχὴ δὲν ἐξαντλεῖται μόνο ὡς ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ γιὰ τὴν πραγματοποίησή της στρατεύεται ὁ ὅλος ἄνθρωπος. Ἡ στάση τοῦ σώματος βοηθᾷ τὴν ψυχὴ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προσευχῆς. Γι' αὐτὸ βλέπουμε τὸν Τελῶνη νὰ στέκεται διακριτικά, μὲ δέος, μὲ φόβο Θεοῦ, μὲ συναίσθηση ὅτι βρίσκεται σὲ χῶρο καὶ στιγμή ἱερή, καθὼς συνδιαλέγεται μὲ τὸ Θεό.

Ἡ ταπείνωση, ἐπίσης, ἀποτελεῖ βασικὴ προϋπόθεση τῆς προσευχῆς. Καὶ αὐτὸ σημαίνει συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης γιὰ ἔμπρακτη καὶ συνεχὴ μετάνοια. Τὸ σκυμμένο κε-

φάλι καὶ τὸ χαμηλωμένο βλέμμα τοῦ Τελῶνη μαρτυρεῖ τὴν ταπείνωση καὶ τὴ συντριβὴ του, ποὺ μεταποιεῖται σὲ θερμὴ ἰκεσία. Χωρὶς ταπείνωση καὶ συντριβὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ προσευχηθοῦμε πραγματικά. Ὁ Θεὸς εὐαρεστεῖται μὲ τὴν προσευχὴ τῶν ταπεινῶν καὶ εἰσακούει τὰ αἰτήματά τους.

Τὴν προσευχὴ μας κοντὰ στὰ ἄλλα πρέπει νὰ τὴ διακρίνει καὶ ἡ αὐτογνωσία. Χωρὶς ἐπίγνωση τῆς ἀδυναμίας μας δὲν μποροῦμε νὰ προσευχηθοῦμε σωστά. Ἡ ἔπαρση καὶ ἡ ὑποτιθέμενη ἠθικὴ αὐτάρκεια ἀποτελοῦν τὴ μεγαλύτερη ἀπειλὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ φυσικὰ καὶ τῆς προσευχῆς.

Ἀναφέρεται στὸ Γεροντικὸ ὅτι κάποτε μερικοὶ μοναχοὶ ρώτησαν τὸν ἄββᾶ Ἀγάθωνα: «Ποιά ἀρετὴ Πάτερ εἶναι αὐτὴ ποὺ ἔχει περισσότερο κόπο;» Κι ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Συγχωρῆστε με, ἀλλὰ θαρρῶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος μεγαλύτερος κόπος

ἀπ' αὐτὸν ποὺ χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ προσευχηθεῖ στὸ Θεό. Διότι πάντοτε, ὅταν ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ προσευχηθεῖ οἱ δαίμονες θέλουν νὰ τὸν ἀνακόψουν, ἐπειδὴ γνωρίζουν ὅτι μὲ τίποτε ἄλλο δὲν ἐμποδίζονται, ὅσο μὲ τὴν προσευχὴ πρὸς τὸ Θεό... Τὸ ἔργο τῆς προσευχῆς, λοιπόν, μέχρι τὴν ἔσχατη ἀναπνοή μας, ἀπαιτεῖ ἀγώνα».

Γιὰ νὰ προσευχηθοῦμε, λοιπόν, χρειάζεται ἀγώνας. Γιὰ νὰ ἔναι ἡ προσευχὴ μας γνήσια ἀπαιτεῖται προσοχή. Ὁ Τελῶνης τῆς σημερινῆς παραβολῆς μᾶς προσφέρει ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ὑπέροχα δείγματα ἀληθινῆς καὶ θεάρεστης προσευχῆς. Ἄς γίνει ἀπὸ τοῦδε καὶ στὸ ἔξῃς τὸ προσωπικὸ μας παράδειγμα.

ΑΜΗΝ!

Ἀπαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές καὶ ἄλλες ἀπορίες

Τοῦ Ἰωάννου Φουντούλη,
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

600. *Τί σημαίνει ἡ φράση «Εὐλόγημένη ἡ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου, πάντοτε...», πού λέγεται ἀπὸ τὸν ἱερέα κατὰ τὴν μικρὰ εἴσοδο; (Ἐρώτηση π.Β.Κ.).*

Ἡ ἔρμηνεία τῆς φράσεως αὐτῆς, τῆς κατὰ τὰ ἄλλα τόσο σύντομης καὶ ἀπλῆς, παρουσιάζει πάρα πολλές δυσχέρειες, γιατί δὲν εἶναι σαφές ποῦ ἀναφέρονται καὶ τὰ δύο σκέλη τῆς: ποιά εἶναι «ἡ εἴσοδος», πού εὐλογεῖται, καὶ ποιόι εἶναι οἱ ἅγιοι ἢ τὰ ἅγια, γιὰ τοὺς ὁποίους ἢ γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ λόγος στὸ δεύτερο μέρος τῆς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κρατοῦσα μορφή πού σημειώνεται στὴν ἐρώτηση, στὰ χειρόγραφα ἀπαντοῦν διάφορες παραλλαγές, πού ἴσως μποροῦν νὰ διευκολύνουν τὴν ἀναζήτησή μας:

«*Εὐλόγημένη ἡ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου, Κύριε...*», ἢ συνηθέστερη παραλλαγή, ἢ ἡ σπανιώτερη: «*Εὐλόγημένη ἡ ἁγία εἴσοδος τῆς θείας λειτουργίας τῶν ἁγίων σου, Κύριε, πάντοτε...*». Στὴ δευτέρα αὐτὴ μορφή προφανῶς ἐπιδιώκεται ἡ διαφοροποίηση ἀπὸ τὴν εὐλογία τῆς εἰσόδου κατὰ τὸν ἑσπερινὸ ἢ ἀκόμη καὶ τὴν παρομοία εὐλογία πού ἀπαντᾷ σέ κώδικα τοῦ ΙΔ'-ΙΕ' αἰῶνος, τοῦ Ἀθηνῶν 272Υ, στὴν ἀκολουθία τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ: «*Εὐλόγημένη ἡ εἴσοδος διὰ τῆς τεκούσης σε Θεοτόκου, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, πάντοτε...*». Στὴν ἐνδιάμεση μορφή («*Εὐλόγημένη ἡ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου, Κύριε...*») τὴν συναντοῦμε καὶ στὴν ἀκολουθία τῆς ἀσματικῆς τριθέκτης, ἐνῶ σέ μιὰ ἄλλη παραλλαγή ἀπαντᾷ στὴν ἔναρξη τῶν λιτανειῶν ἢ στὴν λιτανευτικὴ μετάβαση ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸ «*ἐν τῇ πλαγίᾳ*» γιὰ τὴν τέλεση τοῦ λυχνικοῦ κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ ἁγίου Συμεῶν Θεσσαλονίκης: «*Εὐλόγημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου αὐτοῦ, πάντοτε...*» («*Διάλογος*», κεφ. 352). Σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις ἡ φράση συνοδεύεται μὲ εὐλογία διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἱερέως, εἰσάγεται δὲ μὲ τὴν διακοινικὴ παρακέλευση «*Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἁγίαν εἴσοδο*». Μόνο σέ λίγους κώδικες διαφοροποιεῖται ἡ διακοινικὴ προτροπὴ στὴν θεία

λειτουργία: «*Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν μικρὰν εἴσοδο*».

Τέλος, χρήσιμο εἶναι νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ εὐλογία αὐτὴ τῆς εἰσόδου καὶ ἡ φράση πού τὴν συνοδεύει δὲν ἀνήκει στὸ ἀρχικὸ κείμενο τῆς θείας λειτουργίας. Πρέπει νὰ ἔχει εἰσαχθεῖ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, γιατί δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὶς παλαιότερες πηγές καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα.

Σ' ὅλες τὶς ὡς ἄνω περιπτώσεις (μικρὰ εἴσοδος τῆς θείας λειτουργίας, ἑσπερινὸς καὶ τριθέκτη) ὁ ἱερεὺς βρίσκεται ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς λιτανευτικῆς πομπῆς πού κατευθύνεται πρὸς τὸ ἅγιο βῆμα, στέκεται δὲ στὸ μέσο τοῦ ναοῦ, «*ἐν τῷ μεσονάῳ*» ἢ «*ἐν τῷ συνήθει τόπῳ*», ἀτενίζοντας πρὸς ἀνατολὰς. Ὁ δὲ διάκονος, κατὰ τὴν Διάταξη τοῦ Πατριάρχου Φιλοθέου, λέγοντας τὸ «*Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἁγίαν εἴσοδο*» «*δείκνυσιν ἅμα καὶ πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τοῦ ὄραριου οὕτως, ὡς κρατεῖ αὐτό*», καὶ ὁ ἱερεὺς τότε εὐλογεῖ «*ποιῶν σταυρὸν κατὰ ἀνατολὰς*».

Ὁ ἱερεὺς καλεῖται νὰ εὐλογήσει «*τὴν ἁγίαν εἴσοδο*» καὶ εὐλογεῖ «*τὴν εἴσοδο*». Ἡ λέξη ἔχει δύο δυνατότητες ἔρμηνείας. «*Εἴσοδος*» μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἡ πύλη τοῦ ἁγίου βήματος, πού βρίσκεται ἀκριβῶς ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν ἱερέα, πρὸς τὴν ὁποία δείχνει ὁ διάκονος μὲ τὸ ὄραριο καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ἐντὸς ὀλίγου θὰ εἰσέλθουν διάκονος, ἱερεὺς καὶ οἱ τυχόν συλλειτουργοὶ στὸ ἅγιο βῆμα. Αὐτὴ σωστὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν διάκονο ὡς «*ἁγία*» – ἁγία εἴσοδος τοῦ ἱεροῦ βήματος. Αὐτὴ εὐκαίρως, λοιπόν, ἐπὶ τῇ μελλοντικῇ εἰσόδῳ, εὐλογεῖται, ὅπως ὕστερα ἀπὸ λίγο εὐλογεῖται ἡ ἄνω καθέδρα. Προφανῶς ἡ εὐλογία τῆς εἰσόδου στηρίζεται σέ μιὰ παναρχαία πράξη ἀναλόγου συμπεριφορᾶς, τῆς ὁποίας ἀπόηχο βρίσκουμε στὴν Καινὴ Διαθήκη, στὶς ὑποθήκες τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἀποστόλους του: «*εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε: Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ*» (Λουκ. ι', 5), ἢ ἀκόμη καὶ σέ λειτουργικὰ κείμενα, ὅπως στὴν τελευταία εὐχὴ

του γάμου «Ὁ Θεός ὁ Θεός ἡμῶν ... εὐλόγησον αὐτῶν εισόδους καὶ ἐξόδους». Στὸ παράλληλο τῆς εὐλογίας τῆς εισόδου στὴν ἀκολουθία τοῦ ἁγιασμοῦ, πού μνημονεύσαμε ἀνωτέρω, εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας ὅτι πρόκειται γιὰ εὐλογία εισόδου Θεομητορικοῦ ναοῦ, ἴσως τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν, ἀπὸ ὅπου πιθανότατα ἔλκει τὴν ἀρχὴ τῆς ἡ ἀκολουθία αὐτῆ («... διὰ τῆς τεκούσης σε Θεοτόκου»).

Στὴν περίπτωση ὅμως τῆς εὐλογίας τῆς εισόδου τοῦ ἑσπερινοῦ, τῆς θείας λειτουργίας ἢ τῆς τριθέκτης εἶναι ἐξ ἴσου, ὄχι ὅμως περισσότερο, πιθανό, ὅτι δὲν ἐννοεῖται ἡ πύλη —ἡ ὠραία πύλη τοῦ ἱεροῦ— ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ πράξη τοῦ εισοδεῦναι, ἢ εισοδεύουσα στὸ ἅγιο βῆμα πομπή. Ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἡ ἀπόρριψη τῆς δευτέρας αὐτῆς ἐρμηνείας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποιὸ νόημα θὰ δώσουμε στὴν συνέχεια τῆς φράσεως, τὸ «τῶν ἁγίων σου». Κι ἐδῶ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα διπλῆς ἐρμηνείας. Μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ὡς οὐδέτερο («τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ»), δηλαδή ὁ ἅγιος ναὸς του, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τοῦ ναοῦ του, τὸ ἱερό, ὡς οἰοῦναι τὸ ἐπίγειο κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ. Μ' αὐτὴ τὴν ἐννοια, «τὰ ἅγια» ἀπαντοῦν πάρα πολλές φορές στὴν Παλαιὰ Διαθήκη (βλ. Ψαλμ. 21,3. 59,6.62,2), ἀλλὰ καὶ στὴν Καινὴ (Ἑβρ. ἡ', 2, θ', 1-25. ιγ', 11) καὶ ἰδιαίτερος στὸ Ἑβρ. ι', 19-20 («ἔχοντες ... παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος τοῦτ' ἔστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ»), πού κατὰ λέξιν ἀπαντᾶ ὡς παράθεμα στὴν εὐχὴ τοῦ καταπετάσματος τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου. Ἀπὸ τὸ χωρίο αὐτὸ εἶναι προφανές ὅτι εἶναι ἐμπνευσμένη ἢ εὐλογητικὴ φράση («Εὐλογημένη) ἢ εἴσοδος τῶν ἁγίων (σου)».

Ἄν ὅμως, κατὰ τὴν ἄλλη δυνατότητα ἐρμηνείας, ἡ γενικὴ «τῶν ἁγίων» ἐκληφθεῖ ὡς γένους ἀρσενικοῦ, «ἅγιοι» τώρα πρέπει νὰ ἐννοοῦνται οἱ εισοδεύοντες κληρικοὶ ἢ οἱ συνεισοδεύοντες ἄγγελοι, κατὰ τοὺς λόγους τῆς εὐχῆς τῆς εισόδου τῆς λειτουργίας πού πρὸ ὀλίγου ἔχει ἀναγνωσθεῖ. Παλαιότερα μάλιστα, πού ἡ εὐχὴ αὐτῆ τῆς εισόδου ἐλέγετο ἔξω ἀπὸ τὴν βασιλικὴ πύλη τοῦ ναοῦ καὶ κλῆρος καὶ λαὸς εἰσερχόταν μετὰ ἀπὸ αὐτὴν στὸν κυρίως ναὸ γιὰ τὴν τέλεση τῆς θείας λειτουργίας, ὅπως γίνεται σήμερα

κατὰ τὴν ἀκολουθία τῶν ἐγκαινίων, τὸ «τῶν ἁγίων» θὰ μπορούσε νὰ κυριολεκτεῖται στὸν ἅγιο λαὸ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἁγίαν Ἐκκλησία του, κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴ μάλιστα φράση τῆς εὐχῆς τῆς εισόδου «Εὐεργέτα καὶ τῆς κτίσεως πάσης δημιουργέ, πρόσδεξαι προσιοῦσαν τὴν Ἐκκλησίαν», πού ἀπαντᾶ στὴν λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ τὸν Βαρβερνιὸ κώδικα 336 καὶ σὲ παραλλαγή ὡς εὐχὴ εισόδου στὴν λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου.

Παρομοία καὶ παράλληλη μὲ τὴν παροῦσα ἐρμηνευτικὴ δυσχέρεια παρουσιάζει ἡ εὐχὴ τοῦ τρισαγίου «Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπανόμενος...» καὶ ἡ ἐκφώνησις «Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἐν ἁγίοις ἐπαναπαύει» (ἢ «κατοικεῖς καὶ ἐπαναπαύει» τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου). Καὶ ἐδῶ ἡ δυνατότητα ἐρμηνείας εἶναι διπλῆ: Τὰ «ἅγια», στὰ ὅποια κατοικεῖ καὶ ἐπαναπαύεται ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ναὸς τοῦ ἢ ὁ οὐρανός. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος λαὸς του, οἱ «ἅγιοι», ἐρμηνεία πρὸς τὴν ὅποια συνηγορεῖ ἡ ἐκφώνηση τῆς εὐχῆς τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ «Ὁ Θεὸς ὁ ἀναρχος καὶ αἰδῖος...», πού ταυτίζει τοὺς ἁγίους μὲ τοὺς τιμίους μάρτυρας: «Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἐν ἁγίοις, τοῖς ὑπὲρ σοῦ ἀθλήσασσι τιμίους μάρτυσιν ἐπαναπαύη, καὶ σοὶ τὴν δόξαν...». Ἔτσι ὁ χειροποίητος ναὸς τοῦ Θεοῦ, μετατρέπεται σὲ σύμβολο καὶ τύπο τῆς ἀχειροποίητου σκηνῆς καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς Ἐκκλησίας τῶν ὁσίων του κατὰ τὸ Ψαλμικὸ «ἡ αἴνεσις αὐτοῦ ἐν Ἐκκλησίᾳ ὁσίων» (Ψαλμ. 149, 1) καὶ τὸ ἀποστολικὸ «ὕμεις γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ Θεὸς ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσονται αὐτῶν Θεὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός» (Β' Κορ. σ', 16).

Καὶ γιὰ νὰ ἐπιστρέψουμε στὸ ἀρχικὸ ἐρώτημα. Ἀπὸ τίς δύο δυνατές ἐρμηνείες τῆς φράσεως «Εὐλογημένη ἢ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου»: «Εὐλογημένη ἢ πύλη τοῦ ἱεροῦ ναοῦ σου» ἢ «Εὐλογημένη ἢ εἴσοδος —ἢ εισοδεύση— τῶν ἁγίων ἱερέων σου ἢ τοῦ ἁγίου λαοῦ σου», πιθανότερη ἐρμηνεία εἶναι ἡ ἀπλούστερη καὶ λιγότερο θεολογικὴ. Πρόκειται δηλαδή γιὰ εὐλογία τῆς πύλης τοῦ ἱεροῦ — τῆς ὠραίας λεγομένης πύλης, ἀπὸ τὴν ὅποια θὰ εισοδεύουν στὸ ἅγιο βῆμα οἱ λειτουργοί.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ στιγμιότυπα

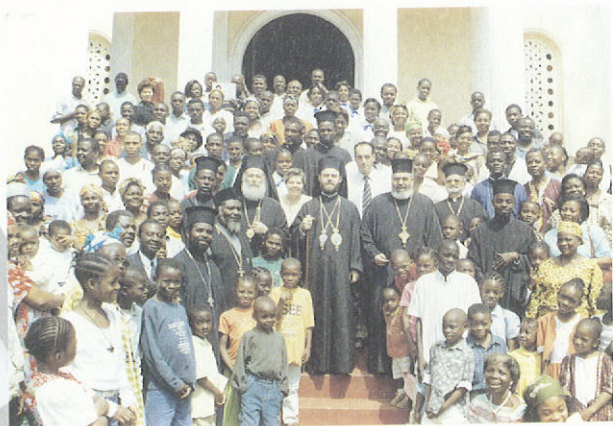
Φωτογραφίες: Χρήστου Μπόνη

Άπο τήν τελετή κοπής τῆς πρωτοχρονιάτικης πίττας στήν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν (31.12.2002). Μεταξύ ἄλλων παρέστησαν ὁ Ὑπουργός Παιδείας καί Ὁρησκευμάτων κ. Πέτρος Εὐθύμιου καί ἡ Δήμαρχος Ἀθηναίων κ. Ντόρα Μπακογιάννη.

Άπο τήν ἐκδήλωση πρὸς τιμὴν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου πρώην Χαλκίδος κ. Χρυσόστομου. Δεξιᾶ διακρίνεται ὁ νῦν Μητροπολίτης Χαλκίδος κ. Χρυσόστομος. Χαλκίδα, Δεκ. 2002.

Στιγμιότυπο ἀπὸ τήν ἐνθρόνιση τοῦ νέου μητροπολίτου Καμερόν κ. Δημητρίου (Νοέμ. 2002).

Διάλεξη στό Λαϊκό Πανεπιστήμιο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ὁμιλητής: Ὁ Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γ. Μπαμπινιώτης.

Στιγμιότυπο ἀπὸ τὸ σεμινάριο Ἐκκλησιαστικῆς Δικαιοσύνης πού διοργάνωσε ἡ Ἱερά Σύνοδος στή Θεσσαλονίκη, ἀπὸ 11 ἕως 15 Νοεμβρίου 2002.

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΛΑΔΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.
Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑ - GREECE
ΤΗΛ. 010-7272253, FAX.: 010-7272251
ISSN 1105-7203

